ԱԽՕՑ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԱՂՕՒՍՅԻՆ, ԲԱՆԱՍՏԵՂԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՓԱՅԼԱԲԱԿԱՆ

ՀՈՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇՐՅԱՆ ՄԻՍՄԻԱՅ

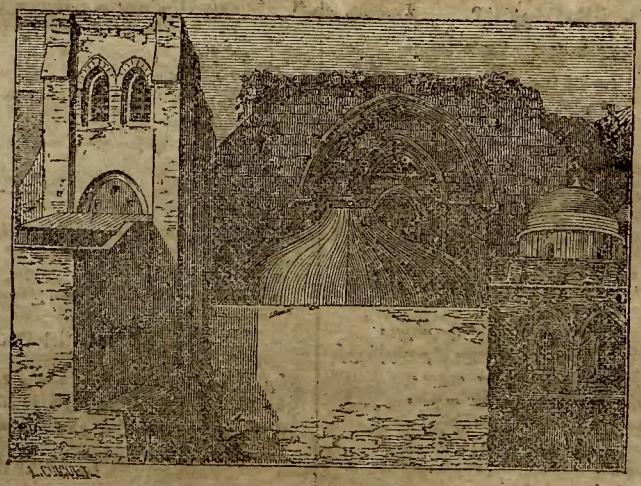

ԾԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

1869

ԱՆՈՒԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՑ

Ամեն. Տ. Տ. ԵՍԱՑԻ Սբ. Պատրիարք (6 օրի.)։
» Կաթողիկոս Աբգարիսկոպոս Աւագ Իւ. Տպարաբ։
» Յակոբ Սբ. Եպիսկոպոս (2 օրի)։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼ

Տէր Յովհէփ աւագ քահանայ Կոստանեանց։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻԱ

Աշըգեան մահտեսի Յակոբ աղա։
Դրիգորեան Սարգիս Էֆէնտի։
Գ. Եփաւեֆեան Ազէքսանդր աղա։
Զաքիեան Կարապետ աղա։
Խալատեան մահտեսի Յակոբ աղա։
» Ակնայ Ազգասիրական Ընկերութեան։
Հովհաննէս Ճիվանի Գրիգորեան։
Յակոբեան Թադէոս աղա։
Ճէվահիրճեան Գաւրիէլ աղա։
Սեղբաեան Գաբրիէլ աղա։
Սէֆէրեան մահտեսի Գէորգ Էֆէնտի։
Տէր Գասպարեան Ղազարոս աղա։

ԱՆՏԻՈՔ

Քէօսեեան Սարգիս աղա Ապտալիեցի։

ԱՏԱԲԱԶԱՐ

Եղիազեան Մինասեան աղա։
Թաղալեեան մահտեսի Խաչատուր աղա։
Կօրիքեան մահտեսի Յահակ աղա։

ԱՓԻՕՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐ

Վարդանեան Գրիգոր աղա։

ԲԵՐԻԱ

Ազէմեան Մկրտիչ աղա։
Բրուսեան մահտեսի Թամաս աղա Ապտալիեցի։
Գալչընճը Յովհաննէսեան Գրիգոր աղա։
Գոդանեան Գէորգ աղա։
Գալայաճեանց Օհան աղա Յամիեցի։
Եկաւեանց Եղբայրք Սեղբոս աղա Ապտալիեցի։
Թիւֆէնկճեան Միքայէլ աղա Յամիեցի։
Ղարագիւլեան Մխիթար աղա Ապտալիեցի։
Նէրսհեան Միքայէլ »
Շահվէրդիեան մահտեսի Առուեստաւոր աղա։
Սաղամիեվեան մահտեսի Կարապետ աղա Ապտալիեցի։
Տէր Գրիգորեան մահտեսի Կարապետ աղա։
Տէր Խաչատուրեան մահտեսի Սարգիս աղա։
Տէր Կարապետեան Յարգիս աղա Յամիեցի։
Տէր Մարգարեան մահտեսի Նիկողոս աղա։
Տէր Յակոբեան Վարդան աղա Յամիեցի։
Տէր Սահակեան մահտեսի Յօհաննէս աղա։
Քիւրքճիոճի Յովհաննէս Էֆէնտի։

ԳԱՆՁԱԿ

Արժ. Յակոբ վարդապետ տէր Աւետիքեան։

ԴԱՄԱՍԿՈՍ

Արժ. Բառնաբաս վարդապետ տեսուչ։
Թէրզիպաշեան Թորոս աղա։
Գալաճեան Գէորգ աղա Ձմիւիզիկեցի։
Փիլիպպոսեան Գաբրիէլ աղա Մարշիեցի։
Խալէմքեարեան մահտ. Յակոբ աղա Կայմիկեցի։
Սիրունեան Մարտիրոս աղա Տիգրանակերտցի։
Մանուկեան Յակոբ աղա Մարշիեցի։
Փաստրմաճեան Սարգիս աղայէ Նաւէր գործոցական աշակերտաց։
Թաշճի Սարգիս աղա Ապտալիեցի։
Կօնտուճաճի Գէորգ աղա Սիւնցի։
Դօլճափանեան Յակոբ վարժապետ։
Ճաղըճեան Մարտիրոս աղա քիւրքճի Մալամխայի։
Ճուսուֆեան Մկրտիչ »

ԵԳԻՊՏՈՍ

Արժանապատիւ Միքայէլ վարդապետ։
» Կարապետ վարդապետ։
Գալֆայեան մահտեսի Նէմրութ օրիորդ Պօլսեցի։
Լալայեան Սիմեօն աղա Չմիւռնացի։
Կարապետեան Պօղոս Էֆէնտի։
Նուռէր Խորէնեան վարժապետի։
Ռաֆայէլեան Գեորգ Պէյ։

ԵՐԶՆԿԱՑ

Քիւրտ օղլուեան մահտեսի Գրիգոր աղա։

ԵՐՈՒՍԱղԷՄ

Վանեմափայլ Նաղիբ փաշայ կառավարիչ քաղաքիս։
Արժանապատիւ Վրթանէս վարդապետ։
» Պետրոս վարդապետ։
» Եղիշէ վարդապետ։
» Խաչատուր վարդապետ։
» Կիրակոս վարդապետ։
» Նէրսէս վարդապետ։
» Աստուածատուր վարդապետ։
» Իգնատիոս վարդապետ։
» Խորէն վարդապետ։
» Մեսրոպ վարդապետ։
» Թադէոս վարդապետ։
» Բարգուզիմէոս վարդապետ։
» Անդրիաս վարդապետ։
» Եզեկիէլ վարդապետ։
» Եղիա վարդապետ։
» Յակոբոս վարդապետ։
» Մովսէս վարդապետ։
Սարիսաղ Սահակ Գօլճեցի։
Մաքսուտ գամառկայի աշակերտ Ժառանգաւորաց դպրոցի։
Բրուսիոյ Հիւպատոս Գ. Գիւտերման։
Մնջարտեան Բաբգէն Յակոբ աղա (2 օրինակ)։
Խաչատուրեան Յակոբ աղա։
Մաթեաճեան Կարապետ աղա։

ԵԹԵՍԻԱ

Գալամտարեան մահտեսի Գրիգոր աղա Ակնցի։
Լուսաւորչական ընկերութիւն։
Լուսաւոր. ընկե. գիշերային ուսանողք։
Պասմաճեան մահտեսի Գալուստաւ աղա։

ԵՐԵՒԱՆ

Տէր Աստուած Աւագ քահանայ Հէին Նախիջեւանցի։
Տէր Յովհէփ քահանայ Մելիքեանց։
Քէրիմով մահտեսի Եղիազար աղա։

ԵՒԴՈԿԻԱ

Առաքելոյ Եպիսկոպոս արժ. Յակոբ վարդապետ։
Ջամքոշճեան Գրիգոր աղա։

ԶՄԻՒՌՆԻԱ

Տէր Յակոբ քահանայ Գալուստեան։
Ագաճանեան Սահակ աղա։
Գալշտատլեան Յովհաննէս աղա։
Խոյեան մահտեսի Յակոբ աղա։
Զօրայեան Կիւտա աղա։
Եղմտեան Գէորգ աղա։
Հաճըսալճալեան մահտեսի Փ. Գալուստեան պատասխանի Եղբընկայի (Պայմաղը)։
Ճշմարտախօսեան Սահակ աղա։
Մ. Եքիմեան Խաչատուր աղա։
Մարտաւեան Յակոբ աղա։
Մեսրոպեան վարժարան։
Յ. Եքիմեան Խաչատուր աղա։
Չէմչեճեան Բաբգէղ աղա։
Չիլինկիրեան Գրիգոր աղա։
Չիվիճեան Յակոբ աղա։

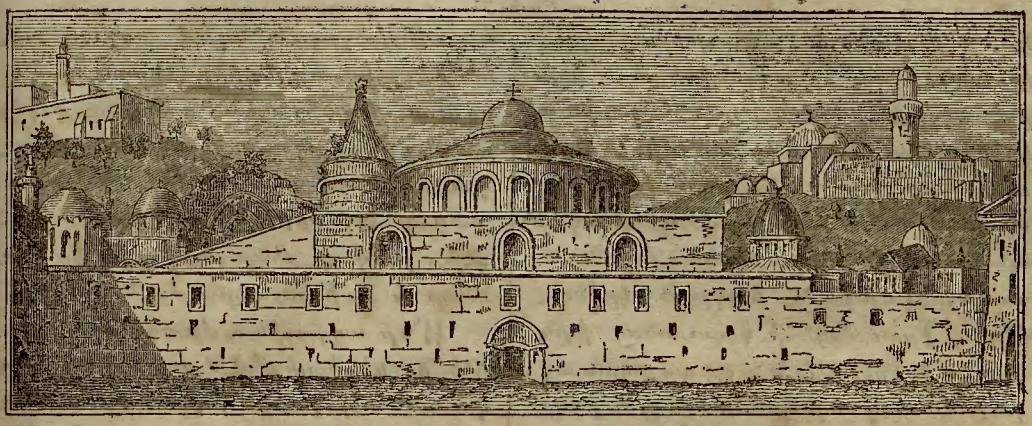

ՄԻՈՆ

ՀԱՐԻՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 1.

ԱՄՍԱԳԻՐ

ՅՈՒՆՎԱՐ 31.
1869.

ՍԱՀԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿԱՆԻ ՄԻ ԽՕՍՔ

Նորագոյն ատեն և Աւետեաց նա-
խամուտ չորրորդ շաբաթը ա՛ս-
տան մեզ տակաւ ինչ խորհրդածելու
և կամ, լաւ եւս է ասել, խորհրդա-
ծութեան նիւթ մատակարարելու մեր
պզոյ ընթերցողներուն։

Տարի մի եւս տահեցաւ անցաւ, և
տկար մեր ազգային կեանքը նշանա-
ւոր փոփոխութիւն մի չունեցաւ։ Այլ
պային կարեւոր խնդիրները, որոնք ի
սկզբան անցեալ տարւոյն յուզուած և
անկատար մնացած էին, այսօր եւս, ի
յաւ սրոյ ամենեցուն, տակաւին նոյն
վիճակի և դրութեան մէջ են։ Այդ
ազգային պարբերականներու մէջէն ի
բայ հանենք օտար խնդիրները, այն է
քաղաքականութեան, հոսվիճական
ժողովի և յանձնական կրօնական միա-
կերպութեան նկատմամբ եղած հրա-
տարակութիւնները և զուտ ազգային
մասը նկատանք, կը տեսնենք միայն
լոկ կրկնութիւն, նոյնամտութիւն և
ոչ երբեք առ լաւն փոփոխութիւն
և նորոգութիւն։ Այս եղեկ խոստովա-
նինք, որ ազգային օրագրութիւնը ազ-
գային ժամանակակից շարժութեան
կամ անշարժութեան պատկերացու-
ցիչն է, դիւրութեամբ կը նշմարենք,
որ ազգային օրագրութիւնը մի բարձ
բարբերաւ բաղձք է ազգային անշար-
ժութիւն և տատամսութեան դէմ։ Այ-
գային օրագրութեան հրատարակու-
թիւնները 1868 թուականին մէջ, շատ
տակաւ տարբերութեամբ, կրկնութիւն

են միայն 1856ի և 1867ի հրատարակութեանց : Ինչու : — Որովհետեւ նոյն իսկ ազգային կեանքը մի տարօրինակ կրկնութիւն է . — կրկնութիւն սահմանադրութեան վերաքննութեան խընդրոյն , կրկնութիւն կաթողիկոսական անկատար խնդրոյ , կրկնութիւն առաջնորդութեանց խնդրոյն , կրկնութիւն Հրատարակիչի կալուածոց խընդրոյն , կրկնութիւն գաւառական ազգայնոց տատապակրութեանց և բողքարկութեանց խնդրոյն , և ահա կրկնութիւն կրկնութեան , ամենայն ինչ կրկնութիւն է , և ոչ նորոգութիւն , չարժուքն , և յառաջադացութիւն : Այս խոտանութիւնը շատ ծանր է ազգային օրէնքու համար , բայց դժբաղդաբար ստոյգ է և իրական : Ինչու կ'ըսպասենք արդեօք : Կ'ըսպասենք որ վարչական ժողովներու անուններն անգամ խափան անհետքն , որով մի ժամանակ հեռաւորագ և մերձաւորագ օրէնքը թնդացուցինք : Կ'սպասենք արդեօք որ Սսոյ և Ակնամարդոյ ազգայնները իսպառ ամայանան : Կ'ըսպասենք արդեօք որ Հրատարակիչ իւր կալուածք ներէն և իրաւունքներէն զրկուելով իսպառ մաշի պարտուց տակ և իւր յառաջադիմական ձեռնարկութիւններէն դադարի և վերջանայ : Կ'ըսպասենք արդեօք , որ գաւառական տատապակիր ժողովրդները Ազգային վարչութեան ընթացքէն իսպառ յուսահատին , ցրուին , դադրին , և իրենց հայրենի օճար պաշտպանութիւն և վարչութիւն խնդրելով , իսպառ անհետքն հզօր ազգայ հոսանուտ և բազմակուռ Ովկիանոսին մէջ , ինչպէս հազարներով և բիւրերով անհետացեր են քանի մի դարերէն առաջ :

Ընդհ այս սոսկալի օրհասին կ'ըսպասենք , ափսոս որ 19 դարու մէջ ապրելու անպատուութեամբ կը պարծինք և յաճախ յառաջադիմ ազգայ օրինակները կը յիշեցնենք : Այսան ալ , ինչ օգուտ պարծենալէն , քանի որ գործք չը կայ : Ինչ օգուտ տարիներու նորոգութենէն և յառաջադիմութեան ու քաղաքակրթութեան արեւու ծագումէն , քանի որ մենք տակաւին կը քնանանք և կը խորտանք եղրայրներու մէջ :

Եր ազգային դժբաղդ օրագրութիւնը ներկայ միխիթարութենէն զրկուած՝ ստիպուած է շատ անգամ վաղեմի անցեալին փոշիները յուզել , Նահակ , Մեսրոպ և Ազաթագուհ ապաղաքել , Յովհան , Ներսէս և Պետրոս օրհնել : Այդ ալ չը գիտեր որ լոկ անցեալով միխիթարութիւնը իրական միխիթարութիւն չէ : Ալ չը գիտեր , որ քաղաքագէտ նախնեաց փառքը առաւել անարդանք է սինքիրը ներկայ հասմար , քան թէ պարծանք : Ալ չը խոստովանիր , որ ազգայ իրական պարծանքը գլխաւորապէս ներկային մէջ է : Այսան ալ , ներկային մէջ չը գործել՝ կը նշանակէ ապրելէն առաջ մեռնիլ , և ալ կարող է ասել թէ անգործ մեռելները իրաւունք ունին երանութիւն և օրհնութիւն ժառանգելու Աստուծմէ և ի մարգկանէ : Այսան ալ , Աստուած մեռելոց և անգործայ Աստուած չէ , այլ կենդանեաց և գործողաց : Այսքն ալ , Հրմարիտ երջանկութիւնը եւ կենաց բուն էութիւնը գործելու մէջ է , և Աստուած կեանքը և ժամանակը պարգեւած է յատկապէս գործելու համար , ըստ որում ինքը հանապազ կը գործէ և մարդուն պատուիրած է գործել , քանի որ ժամանակ ունի :

Ընդարձակ ամօթ է մեզ համար որ ժամանակ ունինք և չենք գործեր : Մեր նախնիքը , ինչպէս երբեմն յիշեցինք Հրատարակիչի չինութեան ժամանակ , մեկ ձեռքով սուր բռնած եւ միւսով գործի չինութեան , մի կողմէն

Ազգը և Եկեղեցին կը պաշտպանէին արտաքին արհաւիրքներէ, և միւս կողմէն անընդհատ կը գործէին և կը շինէին, անդորրութիւնը մեռելութիւն խոստովանելով և յառաջդիմութիւնը՝ թերահաւատութիւն։ Այսօր բռնութիւնները, տառապանքները և աւերմունքները վերջացած են։ Այսօր ժամանակը մեզ ազատ է, Օսմանեան բարեխնամ Տէրութիւնը մեզ ձեռքընտու, յառաջդէմ ապրելը իրենց օրինակով մեզ առաջնորդ և Պատուած հանապազ գործակից։ Այսօր մեր աչքով կը տեսնենք, որ լուսաւորութեան և կենդանութեան Պրոպատիկէն բաց է ապրած տալնիս, վրկտարտ ջուրը չորսնակ կը յուզի և փափաքողներն ու աճապարողները կը յառաջեն, մէջը կը թափին, կը սրբուին իրենց ախտերէն և կը բժշկուին իրենց հիւանդութիւններէն։ Եթէ անուէր և անօգնական ենք, եթէ անդամալոյծ ենք և ինքնին աճապարելու կարողութիւն չունինք, գէթ 38 ամեայ անդամալուծին նման հաստատուն կամք ունենանք բժշկուելու, որպէս զի ամենաբարի Պատուածը բռնէ մեր Ազգի ձեռքէն, յուսին կանգնեցնէ և ասէ — Դնա՛, վաղ ապրայ հետ, որ պատրաստ է Պատուած կամքն ասոյինք, և կարի իրաւամբ, վասն զի հաստատուն կամքն ու գործունէութիւնն է, որուն առջեւ բնութիւնը կը խոնարհի։ Պատուած կամքն է, զոր Պատուած կը պահանջէ հիւանդներէն, կոյրերէն ու կաղերէն, և ապա կը բժշկէ։ Այս է Պատուծոյ յաւիտենական հարցմունքը — Կամի՞ դուք լինել — և այո՛ պատասխանողներուն միշտ կը գործակցի և կը բժշկէ։ Բայց այն եւս ի զուր պէտք է որ բղխած լինի, ապաւ թէ ոչ ջիք բժշկութիւն։ Վասնի մի ասրիէն ի վեր մեր Ազգը սթափութեան նշան-

ներ եւ վերակենդանութեան իղձեր ցոյց տուաւ, բայց տակաւին իր հաստատուն կամքը չը յայտնեց, տակաւին իր սրտաբուխ այն չարտասանեց, և ահա այս է պատճառն, որ տատամսութիւն, անտարբերութիւն, անհոգութիւն եւ սառնասրտութիւն տակաւին կը տիրեն մեր ազգային կեանց վրայ և կը յապաղեն մեր առաջդիմութիւնը, կենդանութիւնը և յառաջադիմութիւնը։

Արդ՝ եթէ կը փափաքինք կենդանութեան և յառաջադիմութեան, եթէ կը ցանկանք մեր ազգային գործերը տնօրինել այնպէս, ինչպես մեր հայրերն Ազգի օգուտը կը պահանջէ, պարտաւոր ենք մեր բոլոր ջանքը եւ կանքը ի կիր արկանել մեր ազգասիրութեան համար, որպէս զի և Պատուած պահէ մեր աշխատանքը։ Ներեցին նորամուտ տարուջս հետ մեր համայն եղբայրց համար մաղթելով հապաղում, զիարտ սիրտ և տեղւոյ գործունեութիւն, որոնք իմիտ պակաս էին անցեալին մէջ, ցանկանք այժմ մի քանի խօսք ևս Միհնի մասին խօսելու։

Միհնը, ինչպես տեղւոյն գիտած են բանիմաց ընթերցողք, առաւել բանասիրական յօդուածներէ հրատարակեց իր նախորդ շրջանին մէջ, քան թէ ազգային խնդրոց վրայ խօսելու։ Կարող ենք ասել, որ քանի մի խնդրոց նկատմամբ բոլորովին լռութիւն պահպանեց։ Սակայն հրապարակաւ կը խոստովանինք, որ այս լռութեան պատճառը ոչ թէ Միհնի անտարբերութիւնն էր կամ անձեռնհասութիւնը, այլ լոկ արտաքին պարագաներ։ Միհնը կը յուսայ ներկայ շրջանին մէջ ազգային խնդրոց վրայ աւելի խօսել և խորհրդածել, միշտ յարգելով իր սկզբունքը, որ է խրախուսիչ խընդիր ընդհանուր առմամբ քննել և

պարզել, քան թէ մանաւորաց վերաձել։ Բայց երանի թէ մանաւորներըն եւս այնքան առաքինի լինէին, որ իրենց կրքերը կարենային ընդհանուրի օգտին զոհել, քան թէ ընդհանուրի օգուտը իրենց անձին։ Երանի թէ ուղամարդօրէն գրական ասպարէզ ելնէին, վերք տային և վերք առնէին, քան թէ գաղտնի մխուճի մէջ փայտապար ղայրատնային և մինչեւ անգամ վնասել մտաբերներին Ազաբելական Միութեան, որոյ վնասը, ինչպէս ընդհանուրին, նոյնպէս և մասնաւորներուն կը պատկանի։ Միօնը կը յուսայ նոյնպէս ներկայ շրջանին մէջ գրաքննական յօդուածներ եւս հրատարակել ըստ ամենայնի պատեհ։ կալով անկողմնապահութեան։ Իսկ աշակերտաց ձառերու, թարգմանութեանց և տաղաչափութեանց ապագրութեան մասին՝ ապահով ենք արդէն որ ներողամիտ կը լինին մեր ընթերցողները։ Պարտէտեր մեր նոր պատահն է առաւել քաջալերել աշակերտաց ջանասիրութիւնը, քան թէ իբր մեծմեծ շարագրածներ հրատարակել։

Այս նորամուտ շրջանին մէջ պարտք կը համարինք նոյնպէս հրապարակաւ շնորհակալութիւն մատուցանել, թէ մեծարգոյ բաժանորդներուն իրենց համակրութեան և քաջալերութեան համար, և թէ այն անաչառ բանագէտներուն, որոնք նամակաւ զանազան դիտողութիւններ գրած են մեզ և խոստացած են գրել։ Այս սեռակ անձինքը Միօնի ճշմարիտ բարեկամներըն են, և այս մեր անկեղծ խոստովանութիւնն է, զոր կը յայտնենք հրապարակաւ։

Տարեմուտին Վենետիկու Պատրիարքը, Հայրապետ այցելութեան եւ նեղով ժառանգաւորաց սանուց, օրհնեց և քաջալերեց ամենքը խրատական գեղեցիկ յորդորներով եւ աշակերտաց կողմէն Ինճան որդիական երախտագիտութեան հետեւեալ ճառը կարդացուեցաւ և երգը երգուեցաւ, զոր Ի խրախոյս շարագրողաց արժան կը համարինք հրատարակել։

ՄԵԾԱԽՆԱՄ ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ

Ընութեան և ժամանակի Աբարիչը կը պարգեւէ մեզ այսօր Նոր տարի, և զգայուն սրտերը յափշտակութեամբ նոր բառի այլաւարակ հնչուածին, կըսթափին խոր քունէ մը և իսկոյն իրենց մտաց մէջ հին տարի մը ըղձալուն յիշատակը կը ծնի։ Պատաղութեան ենթարկելով նոր ու հինը, սանդգէ առաջ եկած ապառնի մը, կ'ըսկսին ոչ բաւ անցեալին վրայ, հրճուիլ Ի սիրտ և Ի հոգի ներկային մէջ, և ամեն ջանք Ի գործ դնել ապագային համար։ Ամեն ոք շփոթուելով կը մկայե որ մի և նոյն ժամանակին մէջ ողբալ եւ մխանդամին հրճուիլը կատարեալ հակասութեան կերպարանք առնի։ Սակայն երբ ձեռքը ճակտին վրայ դնելով եւ անցեալին վրայ հեռատես դիտողութեամբ ակնարկ մը ձգելով ներքին աչերկութիւն հարցնէ, "Հարցնէք զոս ցհարս քս և պատմեսցեն քեզ, ցձերս քս և ասացցեն քեզ", իսկոյն կը տեսնէ, որ զգայուն սրտերը կարող չեն անտարբեր կենալ այս նշանաւոր առթիս մէջ, այլ պիտի ոչ բան աղետալի անցեալին վրայ։ Այսուն ալ պիտի տեսնուի որ հնագոյն անցեալին մէջ բոլոր մարգկութիւնը տգիտութեան գոհ եղած էր, պիտի տեսնուի, որ տգիտութիւնը հաստատած էր իւր պղնձեայ գահը իւրաքանչիւրի մտաց վրայ, բռնութիւնը

իրեն զօրավիգ ունենալով, բռնութիւնը կ'ըսեմ, որու տուած հարուածները անբուժելի են։ Այն ալ, ուր որ բռնութիւնը անարգել կը գործէ. այն տեղ ժողովրդին բարոյականութիւնը ապականութեան մէջ կը գտնուի, և ուր որ ժողովրդի մը բարոյականութիւնը եղծեալ է, նոյն ժողովուրդը անշուշտ դիակ մը կը համարուի։ Այն ալ բռնութիւնը նոյն իսկ անշունչ տարերայ անգամ կը ներգործէ, բռնութեան տուներուն տակ երկիրը անգամ իւր արգանդը կը գոցէ և պտուղ չը մնատ կարարելը։ Ո՞նչպէս կարող է չաղլալ այն սիրտը՝ որ իր նմանեցյ վիշտը և ցաւը կը զգայ, երբ կը տեսնայ և չափ բանական համեմատութեամբ կը բաղդատէ իւր ներկայ վիճակը միջնադարեան վիճակին հետ, որը ոտիքաւէ գառագլխի մէջ փակուած, խոպան զուրկ լուսաւոր յառաջադիմութենէն, աղատ գիտութենէն, կը թարթափէին խորին խաւարի մէջ։ Ընդհակառակը զաւակը զուրկ էր այն ամէն բարիքներէն, զորս այժմ մենք կը վայելենք ուրախ սրտիւ։ Բայց միթէ կարող ենք անզգայ ըլլալ նոցա վիճակին վրայ։ Այն սիրտը որ չը վշտանար ընդ վշտացողս և լալ ընդ լացողս, այն սիրտը մարդկութեան սիրտ չէ, այլ քարեղէն։ Մենք լսինք որ զգայուն սրտերը կ'ողբան անցեալին վրայ, և ցնծութեան ատն կը կատարեն ներկայս մէջ։

Որքան Հայր, կարծեմ բաւականին այս համառօտ բացատրութեան վրայ մտքերը պիտի հանդարտին և հաստատելով իրաւունք պիտի տան մեր ակար խօսքին տուեալ թեանը — այս է ու և նոյն ժամանակին մէջ ողբալ եւ ցնծալ։ Ուրեմն ցնծութեան և պատճառները համառօտիւ յառաջ բերենք։ Այսօր կ'ուրախանան այն սրտերը, ուրանք իւրեանց այժմեան վիճակէն գոհ ըլլալով, նաեւ ակնարկ մը կը ձգեն անցեալ վիճակին վրայ, որմէ ամենայն աշխատութեամբ այս բարելաւ վիճակին դիմած են։ Կ'ուրախանան, որովհետեւ ժամանակին, իբրեւ անբան, որը գիտութեան և կրից սարսափները դարձած էին, բայց վրան ժամանակ անցնելով զգացին իւրեանց վիճակի թշուառութիւնը. զգացին, որ իրենց բնութենէն սահմանուած յատուկ վիճակը այն չէ, այլ այն ժամանակի անյարմարութեանը և կամ թէ իւրեանց մտայ կուրութեան պատճառաւ էր որ կը դեգերէին այն տեղ։ Աւասիկ բանականին խորհելով եւ իւրեանց մտայ խորհուրդ հարցնելով կարծանեցին, խորտակեցին տգիտութեան պատուանդանները, փշրեցին խաւարի ամրոցները, թօթափեցին կոյր ստրկութեան լուծը, կամ թէ ուրիշ կերպով ըսենք, բազդաւորութիւն ունեցան արժանանալու այնպիսի հզօր բազկի մը օժանդակութեանը, որ մէկ ձեռքով բռնած ունի գաշյն մը, որով կը պատառէ տգիտութեան սեւ ամպը վարագոյրը, և միւս ձեռքով արգահատութեան նժարը, որով անիրաւութեան նենգութիւնը և խարդախութիւնը յայտնելով կը խայտառակէ աշխարհի առջեւ։ Այս հզօր բազուկն է ժամանակը, այս յառաջադիմութեան զաւակը, որ ձախ ձեռքով մահ կը սրսէ և կործանումն ժամանակին զանազան փոփոխութեանց վրայ անտրբեր կեցցըլին, և աջ ձեռքով շինութիւն, կանգնումն և կեանք իւր կենաց կարճատեւ միջոցը ժամանակին պահանջման համեմատ գործ դնողին. մէկ խօսքով, ժամանակը կը փարատէ մարդկային մտայ վրայ սիրապատեալ կուրութեան մշուշը, և մարդոյն աչքը բացուելով կը ճանաչէ իւր իսկ էութիւնը, իւր ինչնամին, իւր վրայ բռնա-

նայեալ բարբարոսը — ապիտութիւնը և խաւարը, որ իբր սեվական իրա-ւունքներէն և մնայ լուսաւորութեան-նէն կը զրկեն։ Ասոնց առանց ժամա-նակ կամ միջոց անցնելու, ձայն վեր-ցուց և բողոքեց արդարութեան ա-տեանին — Վիտակցութեանը, եւ երբ նոյն ատեանէն իր բողոքին իրաւացի ընդունելն վճիռը ընդունեց, իսկոյն համարձակ գլուխ վերցուց բռնու-թեան դէմ, և հաճութեան կեանք ցուցուց նոյն բան աւորի իշխանու-թենէն ելլել, ուր մահուան և անբա-րոյականութեան կաթիլը կը ծծէր, եւ բռնութեան խեղդիչ շունչ մը կը չնչէր։ Ազատամիտ մարդկու-թիւնը չը տակաւ այս բարբարոս ժա-մանակի դրութեանը, ուստի դիմեց այն ժամանակի ծոցը, ուր ազատու-թեան սկզբունքը իբրեւ առաքինու-թեան միջոց կը գործադրուէր և կը յարգուէր։ Վիմեց այն ժամանակին ծոցը, որ մարդկութեան համար շատ բարիքներ պատրաստի ունէր։ Մե-ռեալ կամ թէ ապիտութեան անդամ բերելի ընդն տակ ճնշեալ մարդկու-թիւնը կենդանութեան օգի առաւ, սթափեցաւ իր ահագին բեռի ծան-րութենէն, ծերը իր թարշամեալ պատիկ վրայ ուրախական ժպիտ մը տա-րածեց, երիտասարդը տակի դարնան մէջ ապրիլ կարծեց։ Իսկ աղջկան յու-սալը ապագայի փառաւորութենէ յափշտակուեցաւ։ Ազգ զժուարին կեանք և միջոցը հաս է, այսինքն սթա-փիլը միայն բաւական չէ, հարկաւոր է առաջ երթալ, և առաջ երթալու համար առաջնորդ պէտք է։ Ապրե-կութիւնը յառաջադէմ և հսկայաքայլ ժամանակի միջոցաւ լուսաւորութեան հասնելու նաւու մը կը կարօտէր, եւ այս մասին բաղդը բանեցաւ, վերա-կեցաւ նաւը, մնաւ միջը, պատրեց առագաստը և սկսաւ նաւարկել յա-ռաջ և յառաջ։ Ազգայ յառաջադի-մութեան այս նաւը եղաւ դպրոցը, մամուլը, կամ այլապէս ասել կրթու-թիւնը և դաստիարակութիւնը։

Ընդ Արքային Հայր, քանի որ ակ-ներև կը տեսնենք, որ դուք ժամանակին յարմար կը գործէք և այն նաւավ կըփա-փաքէք նաւարկել, որով նաւարկած են յառաջխաղաց ազգերը, քանի որ կըզ-գանք, որ մենք եւս Ձեր հնորհիւ նոյն նաւու մէջ կը գտնուինք, քանի որ այս ամենը կը պատկերացնենք մեզ, մեր սիրտը ուրախութեամբ կը լցնէ և այս սարեկան նոր շրջանին մէջ կը պարտաւորինք յայտնել Ձեզ մեր անպայման երախտագիտութիւնը և միանգամայն թախանձել արարիչ Հայրն տիեզերաց և ժամանակաց, որ պարգեւէ Ձեզ երկար կեանք, յաջողութիւն, նոր օրեր և նոր զօրութիւն, որպէս զի մենք Ձեզմով և Դուք մեզմով ամենքս Ա-տուածով կարենանք յառաջ երթալ և ոչ երբեք յետսնալ։

Ընդունեցէք շնորհակալութիւն մեր անկեղծ հնորհակալութիւնը Ձեր բոլոր գոր-ծակիցներով հանդերձ, և Աստուածալ Թոզ հաճի լսել մատաղերամ մանկան-ցըս խնդրուածքը, զոր յամենայն ժամ և մանաւանդ այսօր առ ինքն կ'ուղ-ղենք Ձեր կենդանութեան և յաջո-ղութեան համար։

Ի տիմաց Յառանգաւորաց
Գաբրիէլ Կարապետեան
Խորհրդոյ։

1869 Յունվար 1
Ս. Ղազար։

ԵՐԳ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՏԱՐԻՈՑ

Ա՛յսօր ընդ մուտս նորոգ տարւոյս
Զայն ասեմ ակց և խրախոյս
Հնչի յականջս մատաղ ասնուցս
Թէ հիմն էանց, նորն եհաս,
Ընդէք հոգի, նոր ջահելութիւն,
Տնէր արարչին փառատրութիւն։
Ա՛յսօր ի բոյց գլխի թախիծք,
Ի բաց մերժին խոր անդամմունք,
Վառնվի յերկինսս մեզ պարգեւի
Նոր ժամ, նոր օր և նոր տարի։
Ցնծա՛ ուրեմն, Հայր մեր բարի,
Երիտուն հովիւ հայկեան զարմի։
Ա՛յսօր բանի նոր տապարէզ,
Գոտի ընդ մէջ, լապտեր ի ձեռս,
Երիտունք յազգաց յառաջ խաղան,
Իսկ հեղգասիրտք՝ յետս մնան։
Ո՛րբեմն կեսցէ Հայր մեր արի,
Որ հոգդէ մեզ շահիլ բարի։
Հմա՛ օն արիք, մատաղերամ
Ընկերակիցք իմ համերամ,
Երիտասա՛րդք յառնիլ ուսման
Ի նոքանէս տարւոյս ընդման։
Ա՛յս են յար խղճք մեր գիշատ Հայր,
Ոչ սուրբ խոհումն հանճարազօր։
Ընդո՛ւնք ուրեմն, որդիք Հայկեան,
Կիմաս ի ձեռս, երգ ի բերան,
Տացո՛ւք փառս Հօրըն վերին,
Որ ձօնեաց մեզ զայս նոր տարին։
Անդրեասյա՛նք արդ ջերմիկ սրտով
Հօրըս մեր տալ զամբս յորով։

Ա. Պ. Ա. Պ.
Ա. Ե. Ա. Ն.
Թ. Ի. Ֆ. Ի. Ս.։

1869 Յունվարի 1
Աստրասաղեմ։

Հետեւեալ վերջիկ գրու ածքը որ պրկուած է մեզ Կալկաթայէն արժան կը համարինք հրատարակել, համառօտ ծանօթութիւն մի տալով ընթերցողաց արեգակի խաւարման մասին, որ պատահեցաւ անցեալ տարի։

«Կալկաթան խաւարումն ի 18 Օգոստոսի 1868 — ինկարէ ինչ առաքեալ առ ծովային կառավարութիւնն, ի նաւապետէ Էքսօրդօնիս շոգենաւու։

Կալկաթան խաւարումն նշմարեալ ի Էքսօրդօնիս շոգենաւէ ի 18 օգոստոսի 1868 — ի հիւսիսային տարածութեան, 15—42, և յարեւելեան երկայնութեան 83—31, ըստ «Գրինվիչ» ժամապահութեան։ Ի 15 երկրորդ ժամու ի հինգերորդ րոպէի, և յ33 վայրկենի։ Լրեգաւն սկսաւ խաւարիլ ի 15—41 հիւսիսային տարածութեան և 83—37 արեւելեան երկայնութեան, ըստ «Գրինվիչ» ժամապահութեան, ի 15 երկրորդ ժամու ի հնգետասան երորդ րոպէի, և ի 12 վայրկենի։ Խաւարումն էր բոլորական, և տեւեաց 5 րոպէս եւ 57 վայրկեանս։ Ի տարածութեան հիւսիսոյ 16—1 — եւ երկայնութեան արեւելից 43—40— ըստ վերոյիշ ժամապահութեան, ի 17 ժամու, 50 րոպէի և 28 վայրկենի արեգակն պարզեցաւ ի սաստերջ լուսնէն։

Շոգենաւն յընթացս խաւարմանն խաղայր դէպ ի յարեւելս հիւսիսոյ, ընթանալով առ ժամն մղոն իրրեւ 7, մինչ զկնի վախճանի խաւարմանն եւ դաս անդրէն ի սովորական ընթացս իւր խաղալով յառաջ մղոն մեռսան։

Նշմարանք։ — Յորժամ լուսինն մինչ անդամայն ծածկեաց զերեսս արեգականն, երիս մասունք երկայնաձեւ ամպոց երեւեցին եւանել յերկուց կող-

ԳՐԱԲՆԱԿԱՆ

Ա՛ստեղծագործական քննութիւնը առաջին միջոցն է, որով կարելի է կշռադատել իւրաքանչիւր նորատիպ երկասիրութեանց արժանաւորութիւնը կամ անարժանութիւնը և գործական ընդերցասիրութեան հետագայ վաստակ ընդերցող հասարակութեան մէջ։ Մեր գրագէտներէն շատերը սովորաբար նորատիպ գրքոյկները կը գրեն նորատիպ գրեանց վրայ, շատ անգամ գուշակ ստանալ առանց ամբողջ երկասիրութիւնը կարդալու։ Որ եւ իցէ նորատիպ գրքի վրայ եզած գովեստը կամ պարսաւը այն ժամանակ միայն ընդունելի է, երբոր անաչառ քննութեան վրայ հիմնուած է, իսկ անխորհուրդ ներբողները, և նեղ գաղափար պարսաւաբանութիւնները հաւասարապէս վնասակար են։ Ընդհարհուրդ ներբողները վնասակար են, որովհետեւ պարզամիտ ընթերցողը մոլորացնելով կը նախապաշարեն. քննադատական ընթերցուածքն ընդունակութիւնը կը մեռցնեն և կ'ընտելացնեն անխորհուրդ համաստատիս համարելու ու վատը, պիտանին ու անպիտանը, օգտակարը և վնասակարը։ Պարսաւաբանութիւնները վնասակար են, որովհետեւ շատ անգամ օրինաւոր երկասիրութիւնները անխղճաբար մրոտելով կասկածելի կը ցուցնեն դիւրահաւանները։ Ժամանակաւոր մեր պզտիկ ներկայ դրականութեան մէջ գտնուած հասարակաց գրաքննութիւնները եւս կամ ներբողական են և կամ պարսաւական։ Սակայն այս անհրաժեշտ է, որ այն մատենագրական քննութիւնն միայն օրինաւոր է, որուն մէջ պարզուած և խոհականուած է քննադատուած երկասիրութեան թէ կատարելութիւնները և թէ թերութիւնները։ Այս տեսակ անչափ քննութիւնները

մանց լսանին, որք ունէին վկարի դէղեցիկ գոյն հոգ, մին ի մատանց ամպոյն որ ի ձախ կողման լսանին՝ երկայն էր քան զմիւսն, որ յաջ կողմանն էր, միով բոպէիս յառաջքան զպարզնէին արեգական ամպն, որ կայր յաջակողման անդ լսանի, անհետացաւ և միւսն որ ի ձախ կողմանն անհետացաւ ի վերին կողման լսանի։ Երկաւ աստեղք պարզ և որոշ երեւէին, և մին ուղիղ ի միջակի անդ ուր արեգական հաստատութեանն երեւի ի միջօրէի։ Յընթացս խաւարմանն չկրցան ցվերջ մթութիւնն ջնջեւ այնչափ թանձր որպէս գիշերոյ։ Ուստի նաւապետն կարեր ի վերնայարկն նաւուն ընթեռնուլ զբարգիրն։ Տեսան եւս ի միջոյ խաւարմանն երեւեալ ի միջոյ ամպոյն վեղեցիկ առաւօտուս ինչ աւուրց ոմանց Վեհասեմ երեւի, յորժամ նոր արեգակն ակամբ ցի ծագիլ։ Խանութաչափն երեւեր խոնարհիլ ի քանի ինչ աստիճանս իւր, և մեղմ հաղմ ինչ ընդեր յարեւմտից հառաչս խոնաւ և անախորժ իմն ոտնձգութեամբ։ Զգեցութիւնն ինչ ի վերայ անասնոց եւ թռչնոց երեւեր գոլ, արտաքոյ կարգի, կապիկքն ջնոյին ծածկել զինքեանս ի նեղքոյ իրերայ՝ որպես թէ զարհուրեալ ի սաստիկ ինչ երկիւղէ, և շուն պարան Վեղանեայ մեխեալ զգլուխն ի կայտ ինչ յարգի ընկաներէ մարմնոյն։ Թռչնակք ինչ Ալարկոյ, (որք վերոյգրելոցն Տիկնոջ ուրուն) երեւէին միանգամայն այլ յայմէ եղեալ, և բախելով անդադար զվիժեւս իւրեանց, ձչէին իբրեւ յան հնարին երկիւղէ։

մեծ պատիւ են, ինչպէս երիտասարդ հեղինակին, նոյնպէս և հետաքրքրական նոյնին։

Ահա, երբեմն օրինակ անուշադրութեան, կը հրատարակենք հետեւեալ բանաստեղծական գործը, զոր Ներսիսեան հիւանդոցի հիւանդապետ Ա. Հ. Պատասխան՝ մեր հայագէտ և հայասէր բարեկամը Գ. Պետերմանն, Պերլինի համալսարանի մէջ գերմաներէն խօսելէն վերջ, այսօր կը մտադրուի մեզ հայերէն գրաբառ թարգմանութեամբ։

Ի 28 Հոկ. 1867. Նոր փիլիսոփայական և պատմական դասընթացք։

Գարան Պետերմանն ընթերցաւ ի վերայ քննական քերականութեան աշխարհաբար լեզուին Հայոց, յորմէ նեցուկ ի Վ. Բանեցոյ Ղեւոնեան, յանդ դանդ Մխիթարեան ուխտի, որ ի Վ. ենից։

Յառաջիմ Շարադրեր առաջինն, որ վերջ լեզուն Հայոց քերականաբար բացատրեաց յիւրում Թէոսաբոսի (գանձարանի) հին և նոր լեզուին Հայոց, Վենետ. 1711. 4։ Գրքոյկն նորա Նիկոպոլիսի Հայկական լեզուին Հայոց, ձեռն հասուցանելի և եթէ զարբառսն, որ ի Հայաստան խօսի, և ունի էջս 21 Տ. 303—24. առ սրս Տ. 325—70 յաւելուն 3 խօսակցութիւնք ի նման բարբառն։ Երկրորդն էր Մխիթար որ յամին 1726 գրեաց զընդարձակ քերականութիւն իւր, որ ոչ է տպագրեալ տակաւին, այլ քաղուած ինչ ի նմանէ տպագրեալ յամին 1727 Հանդերձ Տաճկերէն բացատրութեամբ՝ ի լոյս մեծամեծ գրականական հաղուագիւտ ոսկն է դասելի։ Համեմ, Նաղմալեան 1843 Տ. 109։ Գրեթէ զկնի 100 ամաց երեւեցաւ «Քերականութիւն լեզուին Հայոց» ի Վ. ընտեռ ի Փարիզ, որ ի չորրորդում գլխոյ 3 էջ բաժանման Տ. 738—87 զչեւս զանազան բարբառոյն առանց զանազանութեան մի զկնի միոյ դասէ։ Յամին 1847 երեւեցաւ ի Վիւննա «Համառօտ Քերականութիւն արդի լեզուին Հայոց» որպէս խօսի ի Կաստանդնուպոլիս և ի փոքրն Ասիա, յօրինեալ Ա. Միսիրլեան առաքելոյն (Missinar) Ոխիգոյ, և բովանդակեալ յէջս 80, որ ի լոյս ընծայեցաւ վերստին ի Կաստանդնուպոլիս յամին 1852։ Ի նմին ամի Վ. Տարգն Համբերդեան ի լոյս ընծայեաց ի Մոսկով զտանուտրան Սայաթ-Նովայ, որոյ վասն Տ. 1—41 և արար նկատողութիւն ինչ ի վերայ քերականական ձեւոց բարբառոյն Թիֆլիզոյ։

Յետ այսոցիկ քաղաքական գործուածոց ի վերայ իւրաքանչիւր բարբառոյն աշխարհաբար լեզուին Հայոց՝ եւ բերեցաւ ի նորոգեմն գիրքս այս, որ բովանդակէ տեղի քան զ850 էջս, մանկագրով Վենետիկ Ռերականութեան աշխարհաբար կամ արդի Հայերէն լեզուի, հանդերձ ներածութեամբ և յատկացուածով, յօրինեալ Հ. Ա. Ղեոն Վ. Ղեւոնեան ի Մխիթարեան ուխտէն, Վ. Լեռնոյ 1866. 8։ Գիրքս այս գրեալ կայ ի բարբառն Կաստանդնուպոլսոյ և ցուցանէ հաղուագիւտ ընթերցասիրութիւն իմն հեղինակին Հայոց ամենայն գործուց, ասպէս և խորամուտ հմտութիւն լեզուին։ Ի ներածութեանն, որ բովանդակէ զէջ 334 էջս, հաստատէ հեղինակն թէ հետք ձեւոց նորոյ լեզուին հետեւեալ են ի հնագոյն ժամանակսն, որ հակառակ կայ կարծեացն՝ թէ լեզուն Հայոց ի մէջ ամենայն լեզուփոխութեանց մինչ ցվախճան 12 դարու մաքուր և անխառն մնայ, և անդէն իսկ հետ զհետէ կերպարանափոխ

եղեալ ընդ աշխարհաբար լեզուին : Այս հիմնի՝ ի վերայ այսորիկ թէ՝ ի հնագոյն ժամանակսն ընդ լեզուին կրճեալց և ուսումնականաց եղեալ է եւ լեզուս ամենից և ընտանեաց, և հետագայ զեալ՝ ի 4 դարուն հետէ քայլ առ քայլ զբուսածս խրթանչելւոյ հեղինակից՝ ապացուցանէ պատմաբանաբար զնա գոլն և զհետ զհետէ կազմուելն այսր աշխարհաբար լեզուի, որով և տայ ևս ակատար պատկեր իմն պատմութեան լեզուին, և՝ ի սմին ոչ՝ ի քերականաց ձեւսն և եթ տեղեկութիւն, այլ նաեւ հետազօտ լինի համաձայնութեան բառարանական մասին, որ գանձարան է բառից լեզուի :

Յետ ապացուցանելոյ նորա զպարունակութիւն ազգագրութեամբ լեզուին մինչ ց14 դարն՝ դիպչի զննութեան արդի բարբառոց, որք՝ ի 15 ը դարէ հետէ առանձնացեալ կազմեցան : Այս ճանաչէ 4 գլխաւոր բարբառս, որոց դնէ ի համարի զբարբառն Կոստանդնուպօլսոյ և փոքր Ասիոյ. երրորդ ընդ Լեհաստանին, և չորրորդ՝ զՅոտրախոսնին և զՊարակատանին, որ՝ ի Ռուսստանէն մինչ ց Հնդկաստան տարածանի, և սովորաբար Ռոմա—Հայ անուանի, սակայն կարէ և ս Ղիպչաքեան կոչել : Ի բաժանման բարբառոց յայտ նապէս եկեալ է զմոռս Պարսն հեղինակն՝ թէ առաջին ահեղ իսկ և խիստ Հայաստանին է, երկրորդն՝ փոքր Ասիոյն, ուր Թագաւորութիւնն Հայոց վերականգնեցաւ զնոքի հաստատմանն հարստու Թեանն Կոպրատունեանց. երրորդն՝ Լեհաստանին, վասն զի անդ գաղթեցան Հայք Ղրիմէ քաղաքէն՝ ի 14 դարուն . և վերջինն՝ Հայոցն, որք Թափառեցան և վերաբնակեան՝ ի նորա գոյն ժամանակս և եթ՝ ի Պարակատան և՝ ի Հնդկաստան : Այս պնդէ՝ Թէ՝ ի սկզբանն Հայք սահմնեալ բերէր ի մեզ հայրենի բարբառոյն իւրեանց կազմեցեալ ըստ հիմնաւորս գծագրութեան՝ ի հնագոյն ժամանակաց հետէ, և ապա փոխանցին զոյն հետ գհետէ տեղի տուեալ նոր հայրենեաց և յարակցութեան ընդ օտարան, առ որս կեանս վարէին : Ժամանումս այս եւրեւի հիմնեալ առաւել՝ ի վերայ վերածական հայեցուածս Թեան հեղինակին՝ քանիթէ՝ ի վերայ իրական տարբերութեան բարբառոցն . վասն որոյ առաջագոյն երեւի բաժանումն յերկուս գլխաւորս ճիւղս, Արեւելեան և Արեւմտեան, յորոց իւրաքանչիւրն յառանձին ունի բաժանի . վասն զի բարբառն փոքր Ասիոյ ընդ Կոստանդնուպօլսոյն կազմեալ է հանգոյն բարբառոյն բնակչացն Հայոց Լեհաստանի . իսկ բարբառն Հայաստանեաց՝ հանգոյն բարբառոյն Յորախանի, Պարսկաստանի և Հնդկաստանի : Այսու յառնէ կրկնութիւն զարիցս բարբառոցս, զորոց Պարսն հեղինակին ճառէ Տ . 19, ըստ երեւի քաղաքացին ճիշդ : Բայց այժմ առաջին բարբառն ցուցանէ զաշխարհաբար լեզու հին Հայոց հանդերձ սեփհական յեղափոխութեամբք՝ ի ձեռն ան . երկրորդն զնոր իմն քերդուած , հանգոյն հին լեզուին գրոց ըստ կազմման և ըստ ուղղագրութեան . երրորդն զհին և զհաստատակ լեզուն ոսկւոյ հանդերձ աղաւաղութեամբ արտասանութեամբ, իսկ չորրորդն լեզու իմն օտար՝ ի հնոյն և՝ ի նորոյն ըստ քերականութեան :

Ի մասին չորրորդի բարբառոյն՝ յառաջ բերէ Պարսն հեղինակն զերկուս ձեւս և եթ , իւրեւ քաղաքացին օտար բացեալ՝ ի հին Հայերէն բարբառոյն և՝ ի մնացեալսն : Ս . պզտիկ . եղ . յուղ . ևայլն . Ք , ո—ց յանգեալ , Տ . 195 , բայց թէ ձեւս այս ոչ քաղաքացին . խորհ է բարբառոյն Կոստանդնուպօլսոյ՝ յորում նի է՝ ի ձեւս այս ասիլ , զոր յառաջ բերէ

ի Քերականութեան, Տ. 43, և անկէց, զոր գտանելիք յառաջնում տպագրութեան գրքոյն Սիմեայ, Տ. 22. 2. Տ. 206, վերոգրեալ ձեւն կրաւորական կատարու. խոնվէց եւայն. բայց՝ ոչ նայեցեալ առ այն՝ թէ կրաւորական ձեւս խոնվէցաւ եւայն, սովորականն է յայս բարբառ, կարէր եւս իրաւամբ զանց առեալ լինիլ. վասն զի նշանակութիւն կրաւորականին յուսանի տրդէն բառախոնջափ առաւել Ա։

Յանկալի լեալ էր, զի եթէ Պարսն հեղինակն յիւրաքանչիւրում յայտնիկ բարբառոց յուցեալ էր զալեցս, յորոց առեալ էր զառանձինս օրինակս։ Օրինակքն վասն չորրորդի բարբառոյն քաղեալք երեւին մատեանք՝ ի գանձարանէն Էջմիածնայ, եւ մատեանք՝ ի գրքոյն Ալբեան, որ կոչի Վէր ՀՀ յապանի եւ՝ ի լոյս ընծայեցաւ յամին 1858 ի Սիմֆիլով։ Նոյց գրքոյկս այս՝ նշանակեալ վասն ամենեցուն, ոչ զկրթելոցն լեզու յառաջ ածէ, այլ զհասարակ ժողովրդեանն, որպէս խօսի ի շրջակայս Երեւանայ, և ոչ այն չափ արժանի օրինակ գոլոյ, որչափ է ի Նազմավէպին, Ա Էնեակ, 1843, Տ. 109, առեալ օրինակն ժողովրդական բարբառոյն Կաստանդնուպոլսոյ։ Նոյց եթէ Պարսն հեղինակն ընդ երեւելի ընդունելութեան ձեւոց՝ յանգելոյս՝ զոր խոհատիս ներգոյականին են, որպէս ինքն եւս ձշդիւ քոցատրէ, սակայն մատեանք եւս առ ի վերոյիշեալ ի կիր արկանէն որպէս խոհական ընդունելութիւնք ներկային, եւ կցորդեալ ընդ ներկայի և անկատարի գոյականաձեւ բայս ԵՄ, զներկայն եւս զանկատարն առաջաբեալ բայիւ (Verba finita) կազմին, այսպէս և յառաջ բերեալ ընդ ձեւսն ի՞ կամ՝ լը հանդոյն բարբառոյն արեւմտեան Նոյց վասն ներկայի և անկատարի, ասէ վերոյիշեալ է այս են Թարկելը, վասն զի այսոքիկ վերջին ձեւք ի կիր արկանին միայն վասն ապառնոյն և պայմանականին (Ֆուտուռ. Conditionnel présent)։

Ի հետեւեալսն յուցանէ Պարսն հեղինակն զմտաւորն նորոյ լեզուին, պատճառեալ ի քաղաքական դրդմանէն, ի խառնուածէն ընդ այլ ժողովուրդս և ի բազմախոտմբ գաղթականութեանցն, որոյ վասն և բազում բառք յօտար լեզուաց և ցեղից, մանաւանդ ի Տաճկայն, առեալ կան. և ի վերջոյ ձառէ զնորոգմանէն՝ թէ որդեբք լեզու ժողովրդեանն ի բոյ մերժեալ լեալ և հին լեզուն գոյց վերըստին ի հասարակաց լեզու ժողովրդեանն վերածեալ։ Կրաւորութ ասէ բացատրէ զայս. վասն զի հին լեզուն ոչ համապատասխանէ նորոյ ժամանակիս, և բացայայտէ միայն այսպէս՝ թէ զառեալն է լեզու ժողովրդեանն ի նոր և ի նորագոյն բառից օտարականացն, այլ ոչ ի հնուէն քաղաքականացելոցն։

Յետ այսր գերազանց, գուցէ առաջ և անդ սուղ ինչ աւելի քան ընդ կարեւորն առաւաեալ ներածութեան, որ լի յոյժ արդիւնալից և հարկաւոր նկատմամբք՝ ցուցանէ խորհուրդս հմտութիւն իմն լեզուին, հետեւի իսկական քերականութիւնն, յոր հեղինակն զնոյն խորագիրս թիւն և զնոյն յաջորդակ ձիրս նկատմանն յոյժ առնէ։

Յետ ստուգաբանութեան և հանգամանութեան՝ Տ. 1—267, իսկ նա յառանձին հատուածի միւսմ զբերականութեանցն լեզուին Նոյց Տ. 268—336, և բաժանէ զայնոսիկ յերիս գլուխս, յորոց առաջինն զբերականական և զբառաբանական փոխհարութիւնն ասէից ցուցանէ. երկրորդն ձառէ զհասարակ, զբարդ և զյարաբարդ

բառիցն, զհամանուանից և զառանձին դարձուածոց, երրորդն՝ զընտրողութենէ բառիցն, զհատարակական, զաղաւաղեալ զանգործադրելի և զհնացեալ կաղմուածից եւ արուեստաւորութեանց, այսպէս և զօտար ձեւոց, բառից եւ դարձուածոց, որք ի փոխ առեալ են մասամբ Ասորւոցական լեզուաց, մասամբ և առաւելապէս ի Տաճկացն։ Վերջին հատուածն Տ. 387—428 պարունակէ նախ և առաջ գլուխ մի ի վերայ ուղղադրութեան, ուր ճառեալ կայ զաժանմանէ վանկից, զկէտադրութենէ եւ զընթերցմանէ, զպատուոյ և զկանոնաց, ըստ որոց գլուատուաքն ի կիր արկանելի են։ Երկրորդ գլուխն է ի վերայ առոգանութեան, որ ուսուցանէ ղնշոյսն և զկրկնակի հնչմանն այսոցիկ տառից։ Երրորդ գլուխն խօսի համառօտաբար զկանոնաց շեշտադրութեան և տողաչափութենէ։

Ի վախճանի իւրաքանչիւր գլխոյ այսոցիկ երկոցունց հատուածոց, սոյնպէս և ստուգաբանութեանն և համաձայնութեանն՝ ցուցանէ Պարսն հեղինակն ղյարաբերութիւն նորոյ լեզուին Հայոց առ հինն, և ապացուցանէ յամենայնի ճշդապէս զնոգութիւն նոր ձեւոց և կազմութեանց։ Ընդ այս պէս յայտնի է մեզ, զի հանելուկ խառնս կո՛, կը առաջին ահմանական ներկային և անկատարին ըստ արեւմտեան բարբառոյն, առաջի ահմանական ապառնոյն և պայմանականին ըստ արեւելեան ոչ ի բաւս կոխել կամ ի գոյականէն կամ յառաջացեալ է, որպէս յիմում բանախօսութեան ի վերայ բարբառոյն Թիֆլիզայ Տ. 79, հակեալ կայի յընդունիլ, այլ ի բաւս կալ՝ որ ի հին լեզուին մերթ յառաջ, մերթ յետոյ քան զանսրուշ ներկայն և զանկատարն առաւելեալ բայից ի նոյն ձեւ հանգուցնասիպ առանց կրման եւ դեալ լինելոյ։ Նայց յ12—ի դարուս ըստ հեղինակին պատահին օրինակք, յորս առաջի աւարտեալ բային եղեալ է ընդ մանկանս է՛, որոյ փոխարէն ո՛ եւս ասի, ուսանի դիւրաւ կարելի կըճանաչել, կայ ո՛ ի կո՛ և տալ ի կը։

Սակայն թէ վասն կիր Պարսն հեղինակին ի Քերականութեանն սահմանափակի գրելիք բոլորովին բարբառոյն Կոստանդնուպոլսոյ և փոքրաց Ասիոյ, ոչ ոք կարէ վնաս ի յանդիմանութիւն արկանել. վասն զի ամփոփումն ի միասին համոյն բարբառոյ՝ պնդէ առ այս ժամանակ, ամբառնայ ի վեր քան զզօրութիւն միոյ անհատի, և բազում ոչ ուրեմն գործառոյ յիշատակարանս, մանաւանդ գրելիք բոլորովին անծանօթ են. սակայն հրեաւ իմ նա ըստ կարելեաւն պահպանէ, ոչ անյարմար զՊուսա — պարսկականն կոչեցուի. զի այս իսկ ոչ աննշան գրականութիւն ինչ ի յայս ածէ, և ակամայ ոչ գտանեմք ի գլխոյն՝ որ ի վերայ ուղիղ առոգանութեան, նշանաւորութիւն լիմն վերջնոյն, զի յայսմ իսկ հնչեցումն համր տառից մնքաւր պահեալ կայ, որ ի բարբառն արեւմտեան Հայոց ենթարկեալ է յապականման ձայնի, որպէս բազականաչափ ի յայս գայ ի խառնմանէ ընդ օտար բառս Տ. 285. սակայն ոչ երբեք խոստովանեալ լինի յարեւմտեան Հայոց։

Ընծան են հարկաւ այսոքիկ ծանոթութիւնք և այլք, որք աստ և անդ ուսցէ ի յայս եկեսցեն, յորժամ առքս ի կշիռ մտանեն սակաւիկ մի եւ եթ ընդ բազում և մեծամեծ նախաձեռնայ այսր իսկ և իսկ դասական քերթուածոց։ Յօրինեալ է քերականութիւնս այս՝ այնպէս լիակատար և խորամուտ, զրպէս հարկաւ կարէր ոք սպասել ըստ կարճ ի կարճայ անցից մինչ յարտ։

Համառօտութիւն քերականութեան հնոյ լեզուին Հայոց Տ. 430—84, և քերականական լուծումն փոքրուառակի միոյ, նախ ի նոր լեզուն և ապա ի հինն, Տ. 484 89, աւետաւոր յաւելուած եղևցին։

Ազգային ամեն հատատուութիւն և հանրաշահ ձեռնարկութիւն նպաստիւք և քաջալերութեամբ կը յառաջէ և կ'արգիւնաւորի։ Մանրը Աթոռս իւր յառաջադիմական ձեռնարկութեանց համար ընդհանուր ազգային նպաստաւորութեան կը կարօտի և ամեն նպաստ սիրով կ'ընդունի և ըստ չափու կարողութեան կը չահայ պահել նպաստողաց ակնկալութիւնը։ Շնորհակալ ենք այն ամեն ազգակից ներէն, որոնք զանազան նուիրատուութեամբ կը յայտնեն իրենց գովելի հաճակրութիւնը Ս. Աթոռոյս յառաջադիմութեան համար, ոմանք դրամական օժանդակութեամբ, ոմանք հնութիւններ եւ ապագրուած կամ անտիպ դրչագիր մատեաններ նուիրելով Աթոռոյս Թանգարանին, և ոմանք բարոյապէս քաջալերելով։ Այս ամեն քաջալերութիւնները առաւել կըպարտաւորեն Ս. Աթոռս իւր չանքը եւ աշխատանքը ի գործ դնել յօգուտ հանրութեան։ Պոհ ենք այն բարեմիտ ներէն, որոնք համոզուած լինելով, որ Աթոռոյս ներկան և ապագան, յառաջադիմութիւնը եւ պայծառութիւնը համօրէն Ազգին կը վերաբերի, չեն զլանար իրենց քաջալերութիւնը բանիւ և արդեամբք։ Ի շարս այսոցիկ բարեմտաց կը յայտնենք ահա հրապարակաւ մեր անկեղծ գոհունակութիւնը մեր համազգի ուսումնականին Պ. Մատթէոսի Մ. Ալեաեան, որ բարեհաճեր է իւր մօտ գտնուած դրչագիր մատեանները Ս. Աթոռոյս Թանգարանին նուիրել, հետեւեալ պատուական նամակը ուղղելով առ Ս. Պատրիարքն։

"Լոսպանդնո—պօլիս 13 Յունվար 1869։

Ամենապատիւ սրբազան Հայր։

Սորագրեալ որդիս ձեր ըստ հոգւոյ, ծննդեամբ ի Մանճուսուն գեղջկէն Կեսարիոյ, որդի Մկրտչի—խալֆայի Թեբեւս և ձերդ ծանօթի, այժմ բնակեալ ի մայրաքաղաքիս, սովին քարտիսիւ ի ձեռն ձեր նուիրեմ բարեկարգ Թանգարանի սրբոյ Աւետիք, զոր գրչագիր մատեանս որ յընտրելագոյն նիւթ անօթի երկոյ են մերս երանաչնորհ նախնեաց, զոր և յանձնեցի իսկ աստ ձերդ փոխանորդ Արժանապատիւ Փիլիպպոս Վարդապետի, և խնդրեմ զի ընկալեալ զնիշատակս իմ զայսոսիկ, տաջիք արձանագրել ի շարս գրչագրաց Թանգարանի սրբոյ Աւետիք, յուսալով զի Թերեւս յաւուր միում արժան դատեալ հրատարակեցայն ի չահ և յօգուտ մանկտւոյ ազգիս, որք են։

Ա. Սրբոյն Բարսղի կեսարացւոյ ճառք յաղագս վեցօրեայ արարչութեան։

Բ. Սամուելի երկոյս Անեցւոյ ժամանակագիրք։

Սքա երկոքին կազմեալ են ի միւսմ հասարի, գրեալք ի ՈԼԶ Թըւին Հայոց կամ ի 1187 Թուի Փրկչին, այն է ասոի իբր 700 ամօք յառաջ, ի Յոռոմոսի կոչեցեալ վասն, ի վերայ հնոյ բամպակաչէն Թղթոյ, որ յոյժ ընտիրք են յաղագս ի հնագոյն օրինակէ օրինակեալ լինելոյ միոյն և ի Սամուելի երկոյս ժամանակակից օրինակ լինելոյ միւսոյն, երկոքին միանգամայն ի մի և ի նոյն հմուտագոյն և զգուշաւոր գրչէ օրինակեալք։

Գ. Խոստովանութեան անձեռագիտաց Հայոց կաթողիկէ բացատրութիւն ժամակարգութեան։

Դ. Սաղմոսի դիմառաքեալ Պարզաբանութիւն սրբոյ Գիրքս բագին։

Սոքա երկոքին եւս կազմեալ են ի միաբան հատորի, որոց գրութիւն ժամանակին թէեւ անյայտ՝ բայց ոչ թերեւս լինել նոր քան զերեքտասաներորդ կամ չորեքտասաներորդ դար, դրեալք ի վերայ մագաղաթի։

Ի սոյնմէ գրքոյն Բարսղի վերջաբանն բաղդատեալ ի մի ընդ սուրբ գիր օրինակի Միխիթարեանց սրբոյն Ղազարու վենետիկ, որպէս և առանձին ի լուսանցան գտարբերութիւնն նորին և օրինակի նորին, զոր ինքեանք Ղազարեաքն և յերիս ժամանակաց գլուխ կազմեն, և զատագիր իւրեանց ըստ կարի ի յուհական բնագրէն են սրբագրեալ, մանր սրոյ և ոչ սակաւ երեւելի տարբերութիւնս ընծայեցուցանեն ի բուն իսկ օրինակէ մերմէ նախնեացն։

Այնպէս և զԱմմոնէի Հրկայս ժամանակագրին կիսով իմն բաղդատեալ եմ ի խնդրոյ Ընդհանրական Տեառնէն Կարապետի Վարդապետի Շահնազարեանց ընդ օրինակի իմում առնմէն գտեալ, կարծեմ յօրինակէ իմմէ նէ սրբոյ Հրմիածնէ օրինակելոյ, որպ տարբերութիւնք եւս առանձին ի լուսանցան, և յորոց գլխաւոր մասնորդի մերոյս ընտրութիւն և նորին յանդիմութիւնէ օրինակողաց նենգամտեալ ազաւաղութիւնք, զի և զերկերիցս ոչ մեզ յետոյ քան զԱմմոնէ Հրկայսն յաւելեալ ժամանակագրութիւնս պարունակէր։

Ամմոնէ երեց չէ՛ և ոչ գրեալ ի Հայերէնի, բայց Թարգմանութիւն նորին ունի տպագրիլ ի մօտոյ ի փարիզ քաղաքի ոչ գիտեմ յորմէ օրինակէ։ Նոյց օրինակ մեր այս ընտրեալ ոչ է տարակոյս, զի գրութիւն սորին և վերջ ժամանակագրութեան ոչ աւելի յառաջ է քան զՈՒՀԹերեսեան Հոյոց որ է ժամանակ կնէ պանութեան նորին իսկ Ամմոնէի։

Ի Խոստովանութեանէն ժամակարգութեան և զԱզխիսի բացատրութենէն սրբոյ Գիրքս բագին չգիտեմ ինչ ասել, զի և չէ ինչ իմ հետազոտեալ զնոցանէ։

Բան զայս աւելի տեղեկութիւնս գրչագրացն կարէ տեսանել խնդրողն ի թիւս Ամառ ընդդէմ 1852 ամի զրեալս և իմ իսկ է հրատարակեալ։

Ընծայելոյն իմոյ գրչագրիս զայսոսիկ Թանգարանի Հարցն Վենետիկ եղեալ նպաստակ են իմ. մի՝ զի մի այսուհետեւ այլ եւս այսպիսի հազուագիւտ գրչագիրք ի ձեռս առանձնականաց միաբեալ յանկարծ անկիանս մգլոտեցին և անհետասցին, այլ յօրինակէ տասի իմմէ շարժեալ և իմում այսմ շարդի հետեւեալ և այլք, իբրեւ սրբոյ Վենետիկ ազգային գարեկարգեալ Թանգարանի խնամն նուիրեսցեն և անվնաս պահեսցեն, և երկրորդ՝ զի և ի ժամանակին հրատարակութեամբ ի լոյս եւ կեալ ի շահ և յօգուտ ուսեալ ազգիս դիպ դիպին։

Ցուսալով զի երկոքին նպաստակք իմ այսոքիկ բազմապատիկ օրինակօք յարգելոյն եկեալ բեզմնաւորեսցին։

Ո՞նամ ձերդ Վեհապատիւ բարձրաս Սրբազնութեան ամենախոնարհ ծառայ և սիրող լսող հոգեւոր,

Մխիթար Ա. Այվազեան ։

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

ԱՌԱՔԻՆԻ ՈՒ ՀԱՂԱՐԱԿՈՒԹ ՊԱՏԱՆԻ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 11, 1863)։

Լ.

ԻՐԱՒՈՒՆՔ ԵՒ ՊԱՐՏՔ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

Ի՞նչ կ'ըլլար աշխարք թէ որ մարդիկ տարբեր բան մտածէին ու տարբեր բան խօսէին, թէ որ ոտքին տակ չէն փռխանակէին, թէ որ իրենց տուած խոստմունքները չպահէին. բնաւ մէկը բան մը չէր հասկընար, ոչ ոք ուրիշին վրայ կրնար վստահանալ. և մեր խօսելու ըստմանալի գործիքը լեզուն՝ զոր մէկ մէկու հետ միաբանելու և մէկմէկու օգնելու համար առած ենք Աստուծմէ, ընդունայն՝ մանաւանդ թէ ինասակար ալ կ'ըլլար։ Բայց ինչպես իրաւունք ունինք մեր բարեկեցութեան փոխ առնելու և զմէկ կատարելագործելու, առանց ալ նմանեւ իրաւունք ունինք ճշմարտութիւնը գիտնալու և պարտական ենք ճշմարիտը ըսելու։

Երբեք ստուտ չխօսիս, ոչ պատանի. արհեստաւորեալ բառերով մի կնճռեր ճշմարիտը, բառերուն տարբեր իմաստ տալով. և ջանայ թէ ճշմարտութենէ դուրս տարբեր բան մը երեւցնես քու կերպարանքդ։ Ոչինչ աւելի ինչ ըսես գովեստ կրնայ ըլլալ՝ երբ որ մէկու մը համար ըսեն. Ինչեղջ մարդ է ոտ խօսքը բառնալ։ Բայց ալ որ ստուտ կը խօսի, յայտնի կը ցուցնէ՝ որ չար միտք մը ունի, կամ ծածուկ ախտ մը՝ որով կ'ամչնայ ճշմարիտը ըսելու։ Ոտր հասկնալ կ'ըսուի թէ ստուտ խօսելը անհետ քներուն համար տալէկ վնաս մըն է, թէպետ և շուտ մը կը մոռնուին, վասն զի ստուտին օրհնութիւնները կարճ են. և ան տունն ինչ ամօթ է մարդուս առաջու գոնուիլը։

Դարձեալ մի ըսեր ինծի թէ՝ Ախ՛ մը խօսեցայ՝ բայց ինչու՞ — բան մըն էր, ե՞ք քնաս տիկո՞ մը ձգաս չէր բերէր, ծանաւանդ ինչ վնաս ալ ըսուածէ մը կ'ազատիր։ Ոտր չարիք մըն է ստուտ խօսելը և անոտոյգ անկէ առաջ գալը բարիքը, բարիք կ'ունենք ասկէ ըսելով չարիք գործելը չըլլար, թէ ստուտ մը խօսելով առելի մեծ գործուն գտուած կը բանան, թէ որ գուն ըսես կարծելով ստուտ խօսեցար, նոյնպես ուրիշներն ալ մոքերնէն առ բանս կամ ան բանը ըսես գնելով, կը սկսին անվստիճ ստուտ խօսիլ. և այսպես մարդ կայծն քնութեան մէջ վտահութիւնը նուազելով, ընկերութիւնն ալ կը նուազի։

Խօսքով եղած ստուերին գուրս ըլլը զգալման ստուեր ալ կ'ըլլան, երբ արտերնիս եղածը արտաքուստ կը կերպնէ։ Կերգաւորը ջերմեռանգութիւն կը ձեւացնէ, մինչդեռ ինքը գէշ մարդ մըն է. խաբեբան առաքինութիւն կը ձեւացնէ ու կը ջանայ գրեթէ ոտքերը սրնել. շողոքորթը բարեկամ կը ձեւանայ և ախտերդ ալ կը գովէ. զգուշացիր շողոքորթներէն. վայրենի գազանները մէջ ամենէն վնասակարը՝ չարախօսն է, իսկ ընտանի գազաններուն մէջ շողոքորթը։

Լ.

Խոհեմութիւն.— Ոտր պէտք է գիտնալ որ անկեղծութիւնը չը պարտաւորեր զմեզ ամէն բան ըսելու, ամէն ճշմարտութիւն ըսելը տրեկ չէ։ Կրկնաւորելը չեղած բանը ըսել է, իսկ չգիտնալու զարնելը՝ եղածը ըսել է. կեղծաւորելը երբեք օրինաւոր չէ, իսկ չգիտցող ձեւանալը երբեմն պարտք է ու մարդասիրութիւն։ Թէ որ չիլ մը կամ տրեխ ու պղտոտեսիլ մարդ մը տեսնես և երեսին մէկէն զարնես իր գործունէութիւնը, տակիպ չէ թէ ան-

կեղծաւթիւն՝ այլ կապատ ի թիւն ու ապ մարդաւթիւն է : Ինչո՞ւ թէ՝ մեր մէ միակ արգին ապանաւեր է , ի՞նչ որ դուն մէկէն վազես ու բանաւ իրեն ալ մեռ նելուն պատճառ կ'ըլլաս : Դարձեալ չահատար բան մը մտածեր ես . թէ որ երթաս դրացիդ պատմես , ինքը քեզ մէ առաջ կը վազէ և քու չահուդ արգելք կ'ըլլայ :

Ընկերծաւթիւնը պէտք է որ խոհե մաւթեամբ չափաւորուի , և ասիկայ կը սովրեցնէ մեզի չըսել այն բանը որ անօգուտ և կամ մեր գործոյը վնասա կար կրնայ ըլլալ . դարձեալ զգուշանա լու է չըսել այն ճշմարտաւթիւնը՝ երբ վնասակար կրնայ ըլլալ մեր եղբարցը , առանց ընդհանուր ընկերաւթեան օ գուտ մը բերելու : Նայց թէ որ լսես անանկ բան մը ուսկից ուրիշին վնաս մը կրնայ ծագիլ , դէշ կ'ընես , նաև թէ դիտցիր որ դրացիդ շատը կատղեր է , կամ թէ ծառան գող կամ վատաւտիան մը գինքը կը խաբէ , չէ՞ր խմացներ և րեն . եւս առաւել երբ դիտցիր որ գէշ ընկերներ իր սրտիքը կը մըրտըն նեն : Շատ աւելի պէտք է որ անկեղծ ըլլաս երբ իրրեւ վկայ դատաստանի առջեւ կը կոչուիս : Այ՛ն անոր որ անմեղը կ'ամբաստանէ . բայց աչ քինչ նըշ աւոյ անդամ է ավ որ կ'աւզէ եղեռ նագործ մը խաբել . ինչ չանգիտիր որ նոյն անձը վերջէն ընկե՝ ամենուն ալ գինքը պարտական է :

Նայց տասվ պէտք չէ որ մեկուս մը վնաս տեսած կամ գիտցած գէշաւթիւն ու րիւններուն պատմես , չարախոսն ա նկրտաւթեամբ կը մեղանչէ երբ ու րիշի չըսած բաները կը պատմէ , կըռ ուտ ու անսիրելաւթեանց պատճառ կ'ըլլայ . ուստի ընկերաւթեան մէջ իր րեւ ժանտախտէ այնպիսիին պէտք է զգուշանալ : Իրրեւ թեթեւաւթիւն ըսուած խօսք մը գիտցիս թէ ինչ հե տեւանքներ կ'ունենայ . լեռնէն վար գլորակուած քարին կը նմանի՝ որ չես գիտեր թէ ո՞ր կրնայ հանգչիլ : Ով որ չուտ կը խօսի , շատ բան կ'ունենայ ցաւելու :

Այ՛ժեցուր զքեզ նաեւ լսելու . շատ բան գիտի՝ ով որ լսել գիտէ : Ոչ ոք ալ կ'ըսէ թէ Ով որ կ'ուզէ խաղաղաւթեամբ ապրիլ , կը տեսնայ , կը լսէ ու կը լռէ . Ոչնչի կասկածելի են միշտ նոր բաներ պատմողները որ ուրիշներուն ըրածները կը գիտեն , նամակներ կը բանան , թղթեր կը կար դան և մեկուն մեկալին կը պատմեն : Ուտուած պահէ զմեզ այսպիսի մարդ կանցմէ : Լաւ առաւել երբ ուրիշ մը իրեն գալանիքը քեզի վստահած է , զըլլայ որ բնաւ մեկու մը ըսես :

Նայց մեր նմանեացը պատուսյն ու առաքինաւթեն օգտակար եղող յայտնի գիտցուածներու մէջ , առանց մարդ կային նկատմանց համարձակաւթեամբ պէտք է խօսինք : Իրաւունք ունեցողը վերջապես իր իրաւունքը ձեռք կը ձգէ : Ուսքեալք և մարգարէք ճշմարտաւ թիւնը կը քարոզեին , թէպէտ և վնասէին որ ալիրներ պիտի սպաննեն :

Լ Թ .

Դալինչ . — Ճշմարտախօսաւթիւնը հին է խոստմանց և դաշանց : Խոսքդ ի՞նչ կ'ըսուի ան՝ երբ կը յայտնեմ որ կ'ուզեմ հա սա բանը ընել կամ ան բանը տալ , իսկ ինչ կերպով որ այս խոստ մունքը կը բացատրուի , կը կոչուի դա ղինչ , եթէ ըլլայ բանիս կամ գրամ . իսկ ինչ թէ աւթիւններով որ դաշինքը կը դրուի կ'ըսուի պայման :

Ես կը խոստանամ որ ժամացոյց մը քեզի տամ , ասիկա կ'ըսուի պարգե՞ : Կը խոստանամ դարձեալ որ տրցակ մը գրիչ կուտամ քեզի , թէ որ դուն ըզ մեզմէն մը տես ինծի , ասիկայ ալ կ'ը-

խանախո–ւիւն ։ Կը խոստանամ դարձեալ որ դաշտս քեզի չմշակելու Թողում, տունս քեզի բնակութեան տամ, ձիս կամ նաւակս քալ ուզածիդ պէս ձամ բորդութիւն ընելու քեզի չտանձնեմ, պատ պայմանաւ որ դաշտին պաղպղան կէսը, կամ այլապէս քան մը ամին օր կամ տարեւան մէջ տաս ինծի, ասիկա ալ վրէյ կ'ըսուի ։ Այս քեզի քան կանգուն տեղակ մը չափայ կը խոստանամ տալ, թէ որ 15 ֆռանք վճարես ամէն մէկ կանգունին, ասիկա ալ չափաւոր է։

Դիրք մը կայ տամ որպէս զի կարդալէդ վերջը նորէն ինծի դարձընես . ա ալ է փոխ ։ Հատ անգամ փոխ ըսուած կայ տանք մէկ մէկու . դուն որ կ'առնես՝ վրայ կը դնես ու կը չահես . և ես որ փոխ տուած եմ քեզի տակը, չեմ կրնար զայն ուրիշ բանի գործածել . ուրեմն իրաւացի է որ դուն վարձք մը տաս ինծի որ կը կոչուի շահ ։ Թէ որ ես որուն որ փոխ կայ տամ՝ վրան վստահութիւն չունիմ, ապահովութեան համար բան մը գրաւ կ'առնեմ. կամ թէ որ տոհմօտածք ունի՝ տէրութեան արձանագրութեանց մէջ իմ տուած փոխս իրեն տոհմօտածքներէն մէկուն դիմացը կը նշանակեմ, որն որ կ'ըսուի գրաւական, կամ երաշխաւոր մը կը գտնամ, որ եթէ պարտատէրը իմաբէ վնս՝ ինքը վճարէ ։

Այրեմն այլ և այլ տեսակ ծառայութիւններ կը դրամին ։ Դուն ծառայ եղիր ինծի՝ ես քեզի ընդակ կայ տամ . վարժապետիս փոխարէն մը կայ տամ, որպէս զի ինծի աւելնամեծ բարիք մը ընէ . այսինքն՝ ուսմունք տալեցընէ ։ Պաշտօնեային ալ Թոշակ կ'առնու , որպէս զի առանձին խնամքով հասարակաց բարւոյն համար աշխատի . ինչպէս զինուորն ալ հասարակաց իշխանութիւնն ապահովելուս համար ։

Խ .

Ընտրողութիւն ի խորհուրդս.—Խոստումնալիք մը տալէն , դաշինք մը հաստատելէն եառը պէտք չէ անմտանալ պակսիլ ։ Այս բանիս հիմնաւորուիլ զձեզ վարժեցուցէք . ոմ պատահակը . հաւատարիմ ըլլալով ամենէն չնչին բաներու մէջ ալ ։ Երբէք աշխերտ մը իր դասընկերին խոստացաւ որ եթէ իրեն բոկեղ մը տայ , այսօր ինքը խնձոր մը կաւ տայ իրեն . բայց այսօր չուզեց տալ . ուստի կանչելի զինքը ու հայե , ըսի , Թեթեւ բան մըն է ըսածդ . բայց մոռանէ մէյ մը թէ ինչ գէշ հետեւանքներ ունի ։

Ա. Սահմանս ես ու խոպիդ վրայ չկեցող , ուստի ուրիշ անգամ ընկերդ քեզի տանկ չնորհք մը ամենեւին չըներ ։ Բ. Ընկերներուդ մէջ խաբողն անուն պիտի ունենաս ։ Գ. Երբ որ մեծնաս՝ վաղ գէշ համարումնք ունենալով, ամենէն կարեւոր բաներու մէջ ալ պիտի չվստահին վրադ ։ Դ. Ամեն բան քայլ առ քայլ առաջ կ'երթայ, այսօր խիղճ չես ըներ խնձորի մը համար զուրիչը խաբել, վաղը կրնաս մեծ դումարի մը մէջ ուրիշները նենգել և այսպէս անզգամ մը կը դառնաս ։ Ե. Ամեն մեղք իր պատիժն ալ հետը ունի . եթէ այսօր գլխիդ իրրեւ ստախօս մտքերնին դնեն , վաղը եթէ իրաւ ալ խօսիս՝ նորէն չեն հաւատար . չէմ պատմած քեզի այն պզտիկ հովուին պատմութիւնը որ գայլն եկաւ , գայլը եկաւ պօռալով կը զուարճանար , որպէս զի ուրիշները իրեն օգնութեան վազեն ու ինքն անոնց վրայ ծիծաղի ։ Վերջապէս մըն ալ երբ որ իրաւցընէ գայլն եկեր էր , սկսաւ ուրիշ անգամներուն պէս պօռալով ուրիշները իրեն օգնութեան կանչել . բայց անոնք կարծելով թէ նորէն վրանին խնդալու համար է ըսածը , աներեսին չշարժեցան . և գայլը բոլոր հօտը ուրեք ու վճռացուց ։

Ըստ կամ դրած դաշինքներդ ալ պարտըկան ես պահելու. խոստացեր ես պատերը մը, դիքը մը, կամ պուտղ մը ընծայ տալ բարեկամիդ. թէ որ չկատարես, սուտ ըսած կ'ըլլաս։ Պաշտօն մը քեզի տրուեցաւ, կրնայիր հրաժարիլ. բայց յանձն առնելէդ ետքը պարտըկան ես ամէն բան ուղղի ի տեղը կատարելու (1)։ Բայց ինչ ըսեմ ա նոնց որ դաշինք չպահելու հետամտ, այլ և այլ անուսի պատճառները առաջ կըբերեն. Դրօաժով չէլա. — Տէրոլեան ինծո՞վ ըսաւ. — Այ կայներ կնայ։ Ասանք պատճառ չեն, խոստացար, բաւական է, առաքինի ու քաղաքակրթ մարդու մը համար թուղթը ու ստորագրութիւնն և կնիքը իր խօսքն է (2)։

Միայն ազատ ես դաշինքդ պահելէն՝ երբ բռնութեամբ կամ խաբեութեամբ եղած ըլլայ։ Ծորսին հինգ հարիւր դահեկան խոստացար ոսկիէ ժամացոյցի մը համար, բայց կը տեսնես որ ոսկիի տեղ դարիկ է եղեր, ան ատեն պարտըկան չես դաշինքդ պահելու։ Կիրակոսը բերնէս խօսք առաւ որ ես Հօրմէս ստակ դողնամ. թէպէտ և խօսք տուած ըլլամ, պարտաւորեալ չեմ ասոնց վերջը դործելու։ Մարկոսը սուրը մէջքս դրած խօսք առաւ ինծմէ որ այսչափ ստակ տամ իրեն. հոս ալ դարձեալ պարտական չեմ տալու, վասն զի խոստմունքը իմ ազատ կամքովս չեղաւ։

Բայց ես հազար ու մէկ վտանգներով տեսեր եմ որ կառավ ու հակառակութեանց գլխաւոր պատճառը դաշինք չպահելն է. ուստի եթէ կ'ուզէք հանդիստ ու խաղաղ կեանք մը անցընել, խոստմունքը տալէն առաջ լաւ մտածեցէք, որոշ ու յայտնի պայմաններ դրէք՝ մանրամասն բերելով այն առակը որ կ'ըսէ.

Պայմանք պարզք և յայտնիք
Լինին բարեկամք սիրելիք։

ԽԸ.

Որպէս զի մարդիկ հաստատուն ձիան իրենց խոստմանց մէջ երդումը դրուած է, որ է ըսել՝ վնասուած վիպ կը կանչեմ ըսածիս կամ խոստացածիս ճշմարտութիւնը, ինչ որ ըսած եմ ու պիտի, ինչը վրս պատահած։ Ուրեմն մեկին կրնայ երդնուլ մարդ ցուցընելու համար որ պարզ ճշմարտութիւն է ըսածը. երկրորդ բան մը գործելու համար։

Մի վարժեցընէք զձեզ, ամէն պատահած, գիւրաւ երդմունք ընելու.

Երդմունք ընողը ինքնիրեն կը խոստանայ որ իրեն պարզ խօսքը ամենեւին զօրութիւն մը չունի, վասն զի առաքինի ու պատիւ ունեցող մարդու մը համար բաւական է Այ ու Այ ըսելը։ Իսկ երբոր երբեմն ծանր նիւթեր մէջ կը տիպարուի երդմունք ընելը, նախ մեկին ինչ որ պիտի խոստանաս, լաւ մտածէ. վերջը աչքերդ վեր դէպ ի երկինք բարձրացուր ու մտածէ թէ՝ ամէն Ըսուած որ կանչեցիր վկայ քը ի վրէժխնդրութիւն և ըսէ. իսկ թէ որ պակսիս, ինքը զքեզ չի մեռնար։

ԽԲ.

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հայր և մայր իրենց որդուցը հետ մեկտեղ ընտանիք կը ձեւացնեն։ Փեսային և հարսին միանալուն կապը կ'ըսուի Ըմ-անոխիա։ Ընկերակցութիւնը կան դաշնակցութիւն մըն է՝ որ ենկզեցական սուրբ խորհրդով մը կը վաւերացուի, որով այր և կին կը պարտաւորին մեկ մեկու հաւատարիմ

(1) Խոնարհաբար մեր Ազգին վերհասած կաթողիկոսն, Ամենապատիւ Գէորգիաթեան առաջնորդաց, ու բոլոր ազգային գործերու ձեռնամուխ ցետոյ, և պատուելի վարժապետաց ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք։

(2) Գաւառներու մէջ ամէն օր մէկ մէկու հաւատակ մահներ ստորագրող և կնքողները կը տեսնենք։ Ծ. Օրինադրին։

ըլլալու , փոխադարձ մէկ մէկու եր-
ջանկութեանը չանալու , որ քիները ու-
նենալու ու զանոնք կրթելու , գաս-
տիարակելու՝ ընկերութեան բարւոյն
և Աստուծոյ փառացը համար :

Դուն որ կ'ուզես կարգուիլ առանց
նախ քու կնկանդ ու ապագայ որդ-
ւոյդ ապրուստն ապահովցնելու , ի՞նչ
կ'ընես , վաճառելոյ ու կարօտելոյ թի-
ւը կը չափնես [1] : Ալ լաւ է ինքնի-
րենդ Ա՛հ , ի՛նչ ըրա՜ած եմ ըսելով հա-
ռաչես քան թէ կնոջդ ու որդւոյդ
վայ նայելով՝ Ի՞նչ ըրա՜ած ենք , գոչես :

Այսպիսի մեծ քայլ մը ու անդառնա
նելի կապ մը պէտք չէ առանց ծնողաց
խորհրդին գործել , առանց լաւ մը
քննած ու գիտցած ըլլալու թէ որ-
դեօք ուզած կինդ զբեղ երջանիկ ը-
նելու համար պահանջուած կատարե-
լութիւնները ունի՞ թէ չէ [2] : Մանուկ
հարսուստ օժտուն միայն աչքերնին կը
տնկեն , ուրիշներն ալ յախուռն ի-
րենց սիրտը յափշտակող բանին եռե-
ւէն կ'ինան՝ բայց վերջը վերջը կը
զղջան : Ամենակարեւոր օժիտը առա-
քինութիւնն է , անոր եռեւէն կու-
գայ բարուց քաղցրութիւն . առանցմէ
դուրս ուրիշ ինչ որ ըլլայ , բոլորն ալ
դիպուածական են : Ա՛րդեօք մէկը
փիլիսոփայի մը պատմելով իր հարսին
օժիտները , սկսաւ կարգաւ շարել՝ գե-

---

(1) Ա՞հ երանի թէ կարդացին՝ առջիս բոլոր Ադամայի Հայերը , և իւրեանց որդիքը ամուսնացու-ցած աներեներն գանձ վիճակու մը առած տանեն նման չափ քննութիւն , դիտգութիւն ու ընտրու-թիւն ընէին : Մինակ ես քանիներդ պիտի՞ որ գիշերի ցօնցով նշաններ են իրենց աղջիկը հարսուստ մէկուն , գեթ ինչ ըլլալիքը անցայտնի՞ տղային , որ տակաւին չամուսնացած՝ հայրը սրտանկաչէր է և տղան ալ ոչ թէ կին և որդի , այլ ինքզինքը պահելու անդամ ան-կարող ըլլալով հանդերձ , տա տասը խամբին է ըսելով պահիկը են և այլն :

(2) Ի՞նչպէս կարող պիտի ըլլան այս քննութիւ-նքն ընել , քանի որ հեղինակին մէնթ ՔԱՑԱ ՄԸ ըսա-ծը մեր մէջ նշան մը չունի : Ծ . Ընդ օրինակին :

պէցկութիւն , հարստութիւն , հան-
ճար , ազնուականութիւն , ազգակա-
նութիւն նշանաւոր մարդկանց հետ
ու կրթութիւն : Իսկ փիլիսոփան ա-
մէն մէկ կատարելութիւններս լսե-
լուն՝ պղպ մը կը դնէր առջեւի թըղ-
թայն վրայ , բայց երբ որ ամենէն վեր-
ջը աւելցուց բարուց քաղցրութիւնը ,
ան ատեն փիլիսոփայ զօնեցուն առ-
ջեւ մէկ թիւը գրաւ , որով անգին սը-
ժէք ունեցան ան պղպները :

Ա՛հ , երանի ան տան , ուր այր եւ
կին մէկ սիրտ մէկ հոգի կ'ապրին ,
բայց դժոխք կը դառնայ այն տեղը ուր
որ միութիւն չկայ : Այր և կին հա-
ւասար են , (յօդ . 16) . ուրեմն կինը
պէտք չէ երբեւ աղախին մը սեպուի
ամուսնոյն առջեւ . բայց որովհետեւ
աւելի տկար է ու անփորձ՝ ինչպէս
պղտիկ եղբայր մը մեծ եղբօրը , այն-
պէս հարկաւոր ամուսնոյն պէտք է նը-
պաստակի . մէկզմէկ պէտք է սիրեն , մէկ-
մէկու վրայ պէտք է կատարեալ վս-
տահութիւն ունենան , զղհեր ընեն ,
մէկմէկու կարօտութիւնը լեցնեն , հի-
ւանդութեանց մէջ զիրար խնամեն , դըժ-
բաղդութեան մէջ մէկզմէկ մխիթա
րեն , և այսպէս պէտք է չանան միշտ
մէկմէկու ուրախութիւնն պատճառ
ըլլան ու կրպտուս վշտերն թեթեւցնեն :
Փեսան պէտք է սիրէ , յարգէ ու խնա-
մէ զհարսը ու սրտցաւը և լծակցին տա-
րուսաը ձգրէ : Հարսն ալ իր պար-
տուցը հաւատարիմ պէտք է ըլլայ ,
անկեղծ , համբերող ու պարկեշտ , յի-
շէ որ մարդիկ կը չինեն ու կանայք
կը պահեն , և առանձին փութով ու
մտադրութեամբ երախտագէտ պէտք
է ըլլայ փեսային հոգատարութեանցը :

Օ՛տնոջդ սրտէդ վրայ ու-
նեցած հոգը յօրինայ հաստատելու
խնամութիւն մը կուսայ սրտէդ : Օ-
րէնքը կը պահանջէ որ որդիք հինցուն

իրենց քանը չորս տարուան հատակը կրթեր (1) կամ պահպանութեան տակ սեպուին, այսինքն չկարենան առանց ծնողաց կամ իրենց խնամակալութեան հատուածութիւնը դաշնադրութիւն մը յարմարցընել. իսկ երբ ծնողքը կը մեռնին, որդին քառասնգոլեամբ իրենց կը յաջորդէ, այսինքն իրենց ունեցածին տէր կ'ըլլայ, ըստ պայմանաց կամ տակին և ըստ որոշման օրինաց:

ԽԳ.

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բայց ոչինչ բան մը տուած կ'ըլլայ ով որ միայն կեանք կուտայ իրեն որդւոյը: Հայրն ինչպէս մայրը Աստուծոյ պատկերքն են. իսկ Աստուած միայն աշխարհքս ստեղծելովը գոհ չեղաւ, այլ նաեւ կը պահպանէ զայն ու կը կառավարէ, այսպէս ալ ծնողք պարտական են իրենց որդիքը կրթելու, որպէս զի կարողանան հասարակութեան մէջ օգտակար ըլլալ:

Կուգէս որ կայատուն ըլլան. երբքան շուքեան, հարստութեան ու աշխատութեան վարժեցուս, վտանգաւոր առիթներէ հեռու բանէ զիրենք, բայց առանց շատ վախցընելու: այլ մանաւանդ թէ քաջալերու ընել կանաս:

Ընկերասէր ընելու համար կրթէ զիրենք որ իրենց նմանեցածն օգնեն ու անոնց վրայ գութ ու կարեկցութիւն ունենան, ընեն ուրիշի միայն այն բանը որ կը փափաքին որ այլք իրենց ընեն ու համբերութիւն սորվին. կանչ երբ դարձեալ որ լաւ վիճակ մը ու արհեստ մը ունենան ձեռքերնին, կամ ուսմունք ալ սորվեցուր. բայց միշտ յիշելով որ աշխարհքս առաքինի ու քաղաքակիրթ մարդկանց աւելի կարօտութիւն ունի՝ քան թէ գիտուն ներու: Ո՛չմարիտ ու անհրաժեշտ կարեւոր գիտութիւնը՝ որ եթէ զանց առնես, կը մեղանչես, հաւատոյ սկզբունքները սորվեցնելն է, ու կարդալ գրել, հաշիւ բանել, ու չմոռնալ որ մարդին մէջ նախապաշարմունք, աւերղապաշտութիւններ ու սխալ կարծիքներ տեղիք գտնան:

Կուզեմ որ առաքինի ըլլան, իրենց սկզբնական կիրքերուն վրայ հսկէ և առ բարին ուղղէ, որ և իցէ ախտ մը առանց պատժոյ մի թողուր. ու ջանա օգտակար և վեհանձն գործոց սէր ձգել գեղ սրտերնուն մէջ՝ առաքինի անձանց գործքերն օրինակ դնելով առջեւնին և անոնց բարի հետեւանքները: Ասա պատուհաս գովեստ՝ ըստ պատուհասին յանդիմանութիւն, ընկերներուն վրայ աչք ունենալ, առանց կողմնակցութեան սիրել խանդուղաստնօք՝ բայց ոչ կուրօրէն. աղէ մը մարդկանց հատասար բան չպահանջել՝ այլ յիշելով որ մարդ պիտի ըլլայ, ու խոպան աւելի գործքով ու Աստուծոյ վախը սրտին մէջ տպաւորելով զինքը կրթել:

Որդւոյ թողլու լաւագոյն ժառանգութիւնն, ով ծնողք, գտնախնարակութիւնն է: Խնամարկութեան ու հնազանդութեան վարժեցուցէք ձեր որդիքը, սէր ու վստահութիւն ունեցէք վրանին, և բանի գործքի դրէք: Այսպէս խիստ շատ վշտերէ ազատ կ'ելլաք. վասն զի մարդ մը որչափ աւելի կիրթ ըլլայ՝ այնչափ աւելի առաքինի կ'ըլլայ, որով կրնաք յուսալ որ երբ հասակներնին առնեն մեծնան՝ փոխադարձաբար սիրեն զձեզ ու խնամեն:

(Պիպի շարունակուի):

(1) Տաճկաց հատուածները պէտք է դիտնան որ Օսմանեան օրէնքով սա հատակը սան և եօթն է և ոչ աւելի. երբ մեկը սան և եօթը տարին լրացունէ, ալ կատեր չէ Տաճկաց օրէնքով: Տ. Ընդօրինակող:

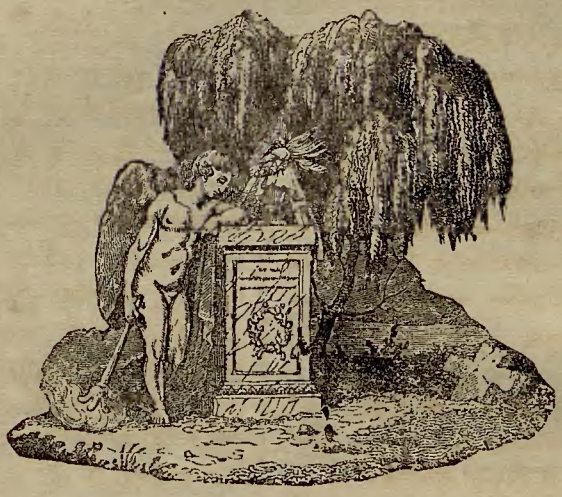

Ի ՍԳԱԼԻ ՄԱՀ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՐԱՐՈՒԹԻՒՆԻ ՏԻՏԻԵԱՆ

ՉՄԻՒՌՆԱՑԻՈՅ

Ա՛րտասուեցէք, ո՛ Հայկազունք, մեր կորուսալ Թանկագին,
Որ ցաւ գուժեաց եւ խիստ մորմոք ընկերական աշխարհին.
Յարձրացուցէք, դուք ո՛ Հայեր, Ձեր սգալից ձայները,
Որ սղոսկից գլանանք մեղ հետ արեւմտեան աշխարհը։
Այո՛ այսօր Թող հառաչեն ամէն սիրտք մամուլին,
Քանզի մշակ մի փառաջան անակընկալ կորսաւին.
Որ կը ծագեր իբր արեւ Հայաստանին հորիզոնը,
Եւ կը ցրուէր չնորհիւ մամլոյ տգիտութեան ամպերը։
Թո՛ղ արձագանք տան լեռներք Ա՛րարատեան աշխարհին,
Տրխուր աւուրս Ի խոր սրտէ բղխած տղտուս ձայներուն.
Թէ զրկեցաւ մայրն Հայաստան մի զաւակէն բանիբուն,
Որ մեծ յոյս էր եւ սփոփանք որդեգործով իւր սրտին։.
Այս էր Հայկազն կորսվամիտ ժիր Յարութիւն Տէտէեան,
Որ տաղանդով և հանճարով լցս կը սիրէր անխտիան.
Ընաւել եւս իւր գործքերով զինքը ցրցուց դիւցազուն,
Մ՛արտընչելով դէմ տգիտակուլ տգիտութեան խաւարին։

Հայաստան . . . որ կըսաղեր իւր սրտին մէջ յոյս անհուն,
Նշմարելով իւր գաւակաց մին անխոտոր իւր հետքէն.
Կը դիմէ զինքն ափսեալ, իւր դարդ ու ջուն ողբերուն,
Տալ մի հըզօր կարողութիւն, որ չանկանի վշտերէն։

Երբ ազատ էր մեր Հայրենիք ուներ իւր ծոցն փառկաւուն,
Շատ քաջ բազուկ որ մանրէին խիստ իշխանաց բանտութիւն.
Այսօր չունի բայց միայն քոյս, որ կայ պաշտպան իւր կեանց,
Սակայն ահա բազդը բարձաւ լուսոյ մըշակն պերապանծ։

Այլ մեզ Թազուց իւր յիշատակն, որ քանդակուած սրտից մէջ,
Պիտ' արձարձէ լուսոյ սուրբ սէր, որ ծաւալէն Ազգիս մէջ.
Պիտի հանէ աղգասէրներ, որ պըսակեն իւր խըզձը,
Մինչ տեսչակեն Թէ մեզ պաշտպան ունինք միակ մեռնելը։

Ս. Մկրտիչ Տ. Ս. Տիգրանակերտցի։

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

Յայտնի է ընթերցողաց, որ Միջնի ժամանակագրականին մէջ միայն սեղանները դէպքերը կը պատմնակին, այս պատճառաւ զգուած է շատ անգամ նպատակ և ձախ սեղեկութիւններէ. որովհետեւ ամենուն յայտնի է թէ ոչ ոք նեղ և անձուկ է Նրուսաղէմի քաղաքական ընդանակը նշանաւոր անձից նկատմամբ։ Ունենք ժխտել, որ Նրուսաղէմը մի քանի ժամանակներն յետոյ իւր կրօնական մեծ նշանակութեան հետ քաղաքական նշանաւոր տեղ ևս պիտի դրաւէ, ինչպէս յայտնի կ'երեւի Նրոմայական ազգաց յառաջադիմութիւնեն. բայց առ այժմ այդ մեծ ժամանակակիցը դեռ հասած չէ. ուստի և ամենայն ինչ տեսանին մեծ մասամբ կրօնական է։ Նեռուսպես եթէ Միջնի ժամանակագրական մասը հարուստ չէ, պատճառը տեղական դէպքերու նուազութիւնն է։ Մենք կարող ենք արդարեւ Նրուսաղէմի հոգիներեն արտաքոյ քաղաքական յեղափոխութեանց կամ նշանաւոր անցից նշանաւոր դէպքերը ևս հանդուցանիլ Միջնի ժամանակագրականին մէջ առնուլ և աւելի ճոխացնել, բայց քանզայստ է ամենեցուն որ Միջնը քաղաքական օրագիր չէ, այլ Եկեղեցին, Հնադիրական և Դրագիտական։ Ուստի թէպէտ նեղոդամիտ լինին մեր Մեծարգոյ բազմաժանրգներըը, եթէ երբեմն խոտոր նըշաղ են Միջնի ժամանակագրականը։

—Սուրբ քաղաքիս մէջ գտնուած քրիստոնեայ միաբանութեանց առաջնորդները և սուրբ Տեղեաց մէջ ունեցած կռիւները, որք երբեմն մեծ նախատինք կը բերէին Քրիստոնէութեան, վերջին մի քանի տարիներուս մէջ դէպի արտաքուստ անհետացած կ'երեւին, և այս պատճառաւ տէրունական մեծամեծ տօներըը և հանդէսները կը կատարուին առանց տարաձայնութեան, ինչպէս տարոյս մէջ կատարեցաւ Ս. Յարութեան հանդէսը քրիստոնեաներէ խաղաղութեամբ։

—Տասը տարիէն ատաղ Յունք Նրուսաղէմի և իւր շրջակայքին մէջ մօտ տասն հազար տուն կրօնակից ունէին, բայց միջոցս ցայսօր կիսով չափ հետ պակսած են, մանաւանդ Լատինական։ Միայն տարոյս մէջ մօտ 350 անձինք Կաթոլիկութեան մէջ յունականութենէ ի լատինականութիւն դարձան։

Կ. Պոլսոյ բնակիչ Աղաւնեան Յովհաննէս Պաղէ Աեծ. մահտեսի Սարգիս Աղայի որդի մահտեսի Յարութիւն 15 տարեայ պատանեակը, որ օգոստոսի 25 ին կնքեց իւր մահկանացուն ի ցաւ սրտի իւր բազակից ծնողաց և եղբարց և հասոյն միաբանութեանս, որ յաշխարհ վախճած է Աեծ. Սարգիս Աղայի առատաձեռնութեան, գործունէութեան և ազգասիրութեան արգասիքները։

Ունեւ եալ օրը յոբելեանութեան տուր հանդէսը կատարեցաւ ի ներկայութեան հոգեւոր և երկրաւոր հոգեւորականաց և ջերմեռանդ ուխտաւորաց։

—Քաղաքիս Պատրիարքը, որ ի պաշտօնէ Պօլիս կոչուած էր Դեռ պահին, ամենայն վերջերը վերադարձաւ իւր պաշտօնը շարունակելու, որ առ ժամանակաց կերպիւ քաղաքական յանձնուած էր։

—Սուրբ Յարութեան տաճարի դմբէթի նորակերտութիւնը վաղուց արդէն լրացած լինելով՝ ամսոյս մէջ տախտակամածները ևս խտացաւ դուրս հանուեցան, և այժմ նուիրական վեհ հաւայրը կը փայլի իւր ընդարձակ, լուսաւոր և շքեղ կերտուածով՝ ի միսիթարութիւն բարեպաշտ ուխտաւորաց և ամէն քրիստոնեայ միաբանութեանց։

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՖ

1. Արդուն մէկը մուրացիկ աղքատի մը հարցուց թէ՝ քանի՞ բանով կ'ապրիս. աղքատը պատասխանեց ա նոր ըսելով թէ՝ պէտք էր հարցնել թէ քանի՞ կը մեռնիս, ես ալ քեզի կը պատասխանէի թէ անօթութենէ։

2. Ձիաւորին մէկը որ պաշարեալ քաղաքի մը պարսպին վրայ կը քնանար՝ հրանօթի գնդակ մը եկաւ անոր գլուխը տարաւ. ուրիշ զինուոր մ'ալ եղածը տեսնելով պոռաց՝ ՞ո՞, ընկերս երբոր արթննայ ինք զինքը առանց գլխու տեսնելով պիտի զարմանայ։

3. Գողի մի գիշեր տանէն պատուհանէն աղքատ մարդու մը սենեակը մտաւ, և անկէ բան մը յափշտակելու համար սկսաւ ձեռքը խարխափել. աղքատը որ չէր քնանար, լսաւ անոր. բարեկամ, գիշեր տանէն դուն այնպիսի տեղ՝ մի կուգաս բան մինտրելու, ուր որ ես ցերեկուան ժամանակ բան մի չեմ կրնար գտնար։

4. Մուրացիկ աղքատ մը անցաւորներուն գութը շարժելու համար մոռցեր որ համր ձեւանայ։ Ընտատարդ մի որ այս խաբեբան կը ճանչնար, անտարբերութեամբ մը հարցուց անոր իւր քսակը հանելով. քանի՞ ժամանակէ՞ ի վեր համր ես. պատասխան տուաւ համրը՝ մանկութենէս ի վեր։

5. Ընկերտ մի որ քանի մի դրբերու հարկաւորութիւն ունէր իւր բարեկամներուն մէկին դրեց աղաչելով անոր որ զանոնք գնէ, ստակին դուրմարը առիթ մը պատահած աւեն կը վճարեմ ըսելով։ Այս բարեկամը յանձարարութիւնը ընդունելով, քանի մի ժամանակէն գինի աշակերտին հանդիպելով լսաւ, սիրելի բարեկամս կը յայտնեմ որ այն նամակը չստացայ որուն մէջ աղաչեր էիք ձեզի համար քանի մի գրքեր գնելու։

6. Կաղնոցի զինուոր մը պաշտօնակալէն իւր թոշակը կը խնդրեր, խիստ հարկաւորութիւն ունիմ ըսելով, որովհետեւ կը մեռնիմ անօթութենէս։ Պաշտօնակալը անոր կատմարհայ դէմքը տեսնելով ըսաւ թէ կերպարանքդ տուտ կը հանէ գրեթէ. մի խորհիր տէր իմ, կրնեց զինուորը, դէմքը լման չէ, այլ պանդոկապետին է, որ երկար ժամանակէ ի վեր ինձ փոխ տուած է։

7. Օրսպետ մի պատերազմի մէջ երեն մէկ ոտքը կորնցունելով անոր տեղ ուրիշ փայտէ ոտք մի շինել տուած էր կառապետ բնականին պէս։ Ընկեր մը վերջը հրանօթի գնդակ մը եկաւ անոր փայտէ ոտքը տարաւ. զոբաշեանն բոլորտիքը կայնողները սկսան պօռալ. շուտ վերաբոյժը բերել տուէք, չէ բարեկամներս, հանդարտութեամբ մը պատասխանեց անոնց, հիւանդը (տիւլիկը) բերել տուէք։

(Պոփ ղարոեպոթ)։

Պողոսյանեան Ղուկաս աղա ։
Պողոսյանեան Պողոսաթոռ աղա ։
Պալեօղեան Մատթէոս աղա ։ (3 օրինակ)։
Սաւարնեանց Ճանիկ աղա ։
Սըլաձեան Յովհաննէս աղա ։ (վան Արշակունեան վարժարանին Ադրիանուպոլսոյ ։
Սալըգեան մահտեսի Գէորգ աղա ։
Սպարգալեան մահտեսի Եաղուպ աղա ։
Վարպետեան Յակոբ աղա ։
Տամլաճեան Յովհաննէս աղա ։
Տամլաճեան Սարգիս աղա ։
Տէր Փիլիպոսեան Մարտիրոս աղա ։
Փահալեան Յարութիւն աղա ։

ԵՋՄԻԱԾԻՆ

Տ· Տ· ԳԷՈՐԳ Վ֊ԻՀամառ կաթուղիկոս (2 օրի)։
Գեր· Աղբեւս Եպիսկոպոս ։
Գեր· Պետրոս Եպիսկոպոս ։
Աբժ· Թադէոս վարդապետ Չիւնեան ։
» Սարգիս վարդապետ տէր Գաբրիէլեան ։
» Գրիգոր վարդապետ Մուշեղեանց ։

ԹԻՒՐՏԱՂ

Գեր· Թադէոս Սրբազան Արքեպիսկոպոս Առաջնորդ ։
Տ· Աբիսողիկէ քահանայ Փէլէեան ։
Տ՛· Վրթանէս քահանայ ։
Գեղոյեան մահտեսի Տօնիկ աղա ։
Փիլիպոսեան մահտեսի Յակոբ աղա ։

ԹԻՓԼԻՋ

Գեր· Մակար Սրբազան Արքեպիսկոպոս Առաջնորդ Վանայ եւ Իմիրեթի ։
Աբժ· Սուքիաս վարդապետ Պարոնեանց ։
Տէր Խոհակ աւագ քահանայ Սահակեան ։
Տէր Մովսէս աւագ քահանայ Սայամեանց ։
Տէր Միքայէլ աւագ քահանայ տէր Գրիգորեանց ։
Տէր Յովհէփ աւագ քահանայ Օրբէլեանց ։
Տէր Ղազար աւագ քահանայ Դաւթեանց ։
Տէր Յովհաննէս աւագ քահանայ Աբարատեանց ։
Տէր Սրապիոն աւագ քահանայ ։
Տէր Գրիգոր քահանայ տէր Բարսեղեանց ։
Տէր Թադէոս քահանայ Խօջաէնէմէճեանց ։
Ղեւոնդ երէց Խարազեանց — Ղեբոխեան վարժարան ։
Արմենեանց Խաչատուր աղա ։
Զոհրաբեանց Կարապետ աղա ։
Էնֆիաձեանց Հռիփսիմէ աղա ։
Էնֆիաձեանց Աբեղիք աղա , Գրամաճառ ։
Ղազարեանց Կարապետ աղա ։
Շահինեանց Յովհաննէս աղա ։
Պետրոս Սիմէոնեանց , խմբ· Մեղուին Հայաստանի ։
Ռոտինեանց Պ· Մարիմեան , բժշկապետ ։
Ռոտինեանց Ալէքսանդր աղա ։
Սերովբեանց Յակոբ աղա ։
Վարդանեանց Մահտեսի Գրիգոր աղա ։
Քաչարեանց Պ· Կարապետ , բժիշկ ։

ԼԱՒՈԴԻԿԷ

Աբժ· Զաքարիա վարդապետ ։

ԽԱՐԲԵՐԴ

Աբժ· Պետրոս վարդապետ Առաջնորդական փոխ ։
Սամուելեան Յարութիւն աղա ։
Նուէր Սրբասեան ընկերութեան ի Մահտեսի Առուեստաւոր աղայէ Մահտեսի Փերմանեան ։

ԿԱՒԿԱԹԱ

Տ· Յովհաննէս Ս֊ խաչատիր Քահանայ Խաչիկեան ։
Տ· Գրիգոր Քահանայ մահտեսի Յարութիւնեան ։
Տ· Եղիազար Քահանայ Հ֊ Գրիգորեան ։
Պ· Յովհաննէս Ամատեան ։
Պ· Թովմաս Մկրտչեան (2 օրի) ։
Պ· Կարապետ Մ· Դաւթեան ։
Պ· Գէորգ Յովսէփեան , դպրոցի Քառղայու (2 օրի)։
Պ· Մարգար Գրիգորեան ։
Պ· Մանուկ Թ· Մանուկեան ։
Պ· Խաչիկ Յ· Ամատեան ։
Պ· Յարութիւն Գ· Ամատեան ։
Պ· Խաչիկ Թ· Աբեղեան ։
Պ· Թադէոս Տէր Ստեփանեան , Հայկազեան դպրատուն ի կալկաթա Մ· Ճեմարանի ։
Պ· Կարապետ Գ· Մովսէսեան ։
Պ· Կարապետ Մ· Յարութիւնեան ։
Պ· Միքայէլ Տ· Յովհաննէս Գալուստեան ։
Կալկաթա Մարդասիրական Ճեմարանն Հայոց ։

ԿԱՐԻՆ

Գեր· Յարութիւն Արք եպիսկոպոս ։
Տ· Բառնաբաս քահանայ ի Կրիչք ։
Տ· Կիւրեղ քահանայ Տ· Աղէքսանդրեան ։
Աղաբէկեան Պետրոս աղա ։
Բաբեհամբառ ուսումնարանին Արծնեան ։
Գարագաշեան Յովհան աղա ։
Եիւաեան մահտեսի Փիլիպոս աղա ։
Էնֆիէճեան Աբեխա աղա ։
Էնֆիէճեան Սարգիս էֆէնտի ։
Ճշմարտասիրաց մահտեսի Միքայէլ աղա ։
Կարապետեան մահտեսի Յարութիւն աղա ։
Հազարապետեան մահտեսի Աբրահամ աղա ։
Մահտեսի Կարապետեան Յարութիւն աղա ։
Մարգարեան Կարապետ աղա (լուսարար) ։
Մուշեղեան Յարութիւն էֆէնտի ։
Յակոբեան Գէորգ աղա ։
Յարութիւնեան Միքայէլ աղա ։
Յարութիւնեան Յօհաննէս աղա ։
Յօհաննէսեան Սիմէօն աղա ։
Յօհաննէսեան Ստեփան աղա ։
Նշան աղա Երզընկայի (վաճառական) ։
Զամազաշեան Յովակիմ աղա ։
Պալաբեան Միքայէլ աղա ։
Պետրոս աղա Տիգրանակերտցի ։
Սարդիսեան Գաւրիել աղա դպրապետ ։
Սրպուհեան Սարգիս աղա Վանեցի ։
Տէր Յովհաննէսեան Նշան էֆէնտի ։
Տ· Մեկրտիչեան մահտեսի Յօհաննէս աղա ։
Փամպուկեան Խաչատուր աղա ։
Փամպուկեան Կարապետ աղա ։

ԿԵՍԱՐԻԱ

Գեր· Ստեփան վարդապետ Ս· Դանիէլ վանեցի ։
Գեր· Եղիա Ծ· վարդապետ Առաջնորդ Կեսարիոյ ։
Թանգարանի Կեսարիոյ ։
Թանգարանի Կեսարեան ։
Թալասու դպրոցի Արշակունեաց Ընկերութեան · Նուէր Հաշըճեան Յակոբ աղայէ ։

ԿԵՑՎԷ

Տէր Գաբրիէլ քահանայ Թորոսեան ։
Ադամեան Ղազարոս աղա ։
Գրիգոր աղա Պօղոսեան Վարդանեանց ։
Երամեանց Առաքել աղա ։
Երամեանց Յարութիւն աղա ։
Էմմոսեան Գրիգոր աղա ։
Յակոբեան Սարգիս աղա ։
Ոզոմեան մահտեսի Ղուկաս աղա ։
Ցորկ աղա Կիւրեղեան (վաճառական) ։
Քէլեպեան մահտեսի Յակոբ աղա ։

ԿԻՊՐՈՍ

Սբժ· Ղուկաս վարդապետ ։
Աբժանապատում Պաղտա վարդապետ ։
Դպրոցի Կիպրոսի ։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ամեն· Տ· Տ· ՊՕՂՈՍ Սրբազան Պատրիարք (2 օրի)։
Գեր· Աբիսահակ Եպիսկոպոս ։
» Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Անդրանապօլսոյ ։

ՅԱՆԿ

ՅՈՒՆՎԱՐ

ԱՋԳԱՅԻՆ. — Վանի մի խօսք. — Նոր և երգ ընդհանուր բուլթեան նոր տարւոյ . . . . . 1—7

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. — Խաւարումն արեգական 1868 ամի. — Դրաքննական. — Նկատմունք Պ. Պետերմանի. — Նուիրաբերութիւն և նամակ Պ. Մատթէոսի Այվազեան . . . . . 7—14

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ. — Աշխարհի ու քաղաքակիրթ պատանի. (շարունակելի) . . . . . 15—20

Ի սգալի մահ Տ. Յ. Տէտէեան . . . . . 21—22

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. — Օննդեան հանդէս. — Յունական կրճատախօսութիւն. — Մահ Յ. Մաղմանեան. — Ընտրութիւն նորագուլթեան Տաճարի Յարութեան . . . . . 23—24

Օրացոյցիկը. (շարունակելի) 24

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ ուղածալ թղթով.

Բ. Տարեկան դինն է երկու արծաթ մէճիտիէի. հանդերձ ճանապարհի ծախքովը, կանխիկ վճարելի:

Գ. Ջատ տեւորակ առնել ուզողը, պէտք է ամէն մէկ տետրին չորս դահեկան վճարէ: